Institutul de Politici Publice

APĂRAREA ŞI SECURITATEA NAŢIONALĂ A MOLDOVEI ANUL 2001.

Studiu elaborat de ***Institutul de Politici Publice***
în cadrul proiectului internaţional
"Evaluarea strategică a securităţii şi apărării naţionale a Republicii Moldova"
în colaborare cu
CENTRUL EURO-ATLANTIC DIN MOLDOVA
CENTRUL DE STUDII ŞI CERCETĂRI ALE CONFLICTELOR, ACADEMIA REGALĂ MILITARĂ, MAREA BRITANIE
CENTRUL SCOŢIAN DE SECURITATE INTERNAŢIONALĂ, UNIVERSITATEA DIN ABERDEEN, MAREA BRITANIE

CHIŞINĂU ~ 2001

INSTITUTUL DE POLITICI PUBLICE

Institutul de Politici Publice este o organizaţie neguvernamentală, independentă, non-profit. Scopul Institutului constă în a contribui la dezvoltarea în Republica Moldova a unei societăţi deschise, participatorii, pluraliste, bazate pe valorile democratice, prin efectuarea, sprijinirea şi sponsorizarea cercetărilor şi analizelor independente ale politicilor publice, precum şi prin dezbaterea publică şi mediatizarea largă a rezultatelor acestor cercetări.

Principalele domenii de activitate ale Institutului sunt: politici educaţionale, de integrare europeană, soluţionare a conflictului transnistrean. Toate acestea presupun şi efectuarea unor investigaţii sociologice. Într-o perspectivă apropiată Institutul va începe explorarea şi a domeniilor ce ţin de sistemul public al ocrotirii sănătăţii, protecţia socială, corupţia, politica bugetară şi cea fiscală.

Institutul susţine relaţii de colaborare cu organizaţii şi instituţii similare de studii în domeniul politicilor publice din mai multe ţări europene în vederea unui schimb benefic de informaţii şi experţi, elaborării unor studii comparative şi promovării politicilor regionale.

Studiile din cadrul proiectului "Evaluarea strategică a securităţii şi apărării naţionale a Republicii Moldova" au fost finanţate de:

INIŢIATIVA CENTRELOR DE POLITICI PUBLICE A INSTITUTULUI PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ, BUDAPESTA
FUNDAŢIA SOROS MOLDOVA
COMISIA EUROPEANĂ

Redactor ştiinţific
Dr. Viorel Cibotaru

Opiniile expuse în studii sunt în exclusivitate ale autorilor şi nu reflectă neapărat poziţiile instituţiilor finanţatoare.

©Institutul de Politici Publice 2001

Identificarea pericolelor existente şi probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei

Iurie Pîntea

Plan:

1. Interese naționale. Eseu de abordare teoretică.

- **1.1. Concept complex, difuz, fluctuant, incert.**
- **1.2. Evoluarea istorică a conceptului de interese naționale.**
- **1.3. Baza, modelul de definire şi clasificarea intereselor naționale.**
- **1.4. Interesele naționale şi securitatea.**

2. Interesele naționale ale Republicii Moldova.

3. Riscuri şi pericole la adresa intereselor naționale.

- **3.1. Factorii de risc intern**
- **3.2. Factorii de risc extern**

©Institutul de Politici Publice 2001

Definirea şi implementarea strategiilor de securitate naţională are o importanţă excepţională pentru fiecare stat în parte. Cu atât mai mult acest proces este deosebit de important pentru statele europene la această intersecţie de milenii, când tendinţele de integrare şi cooperare în cele mai diverse domenii devin tot mai intense, când dorinţele de depăşire a vechilor antagonisme se transformă în eforturi comune de identificare şi de edificare a unor noi modele de securitate.

Pentru statele aflate în perioada de tranziţie, cum este şi Republica Moldova, succesul obţinut în acest proces constituie premisele necesare pentru o dezvoltare economică durabilă şi semnifică îndeplinirea condiţiilor minime pentru o integrare mai strânsă în comunitatea europeană. Exemplul Poloniei, Cehiei, Ungariei şi Ţărilor Baltice este pe cât se poate de elocvent. În ultimul caz demonstraţia este cu atât mai semnificativă dat fiind faptul că pornind, practic din condiţii similare celor în care se afla la începutul anilor 90 Republica Moldova, Ţările Baltice au obţinut formarea unui cadru modern de securitate, fapt care a impulsionat atât multiplicarea conexiunilor cu statele europene cât şi prosperarea economică.

În comparaţie cu succesele acestor ţări Republica Moldova, aproape la un deceniu de la Declaraţia de independenţă, nu are o strategie coerentă de securitate naţională, de consolidare şi dezvoltare a statalităţii. În acest context, am fost nevoiţi să constatăm că, printre multiplele probleme cu care se confruntă astăzi statul moldovenesc, o problemă de importanţă primordială este revizuirea şi redefinirea strategiei de securitate. Nu mai poate fi pus la îndoială faptul că stabilitatea economică şi prosperarea, integrarea europeană şi obţinerea investiţiilor strategice din exterior sunt direct dependente de climatul general de securitate, de asigurarea securităţii aceloraşi investiţii, de integritatea teritorială şi de soluţionarea diferendului transnistrean, de calitatea şi eficienţa sistemului de asigurare a securităţii naţionale.

Astfel, tema acestui studiu a fost dictată de situaţia excepţională în care se află Republica Moldova. Dezintegrarea Uniunii Sovietice şi crearea Republicii Moldova ca stat suveran şi independent în cadrul unor frontiere istorice artificiale a fost însoţită de refuzul doctrinei comuniste în calitate de ideologie de stat şi de pornirea pe calea democratizării şi reformelor de piaţă. În acele condiţii societatea moldovenească a fost impusă de a se auto-identifica în timp, istorie şi spaţiu. Şi, ca atare, scopul iniţial al acestui studiu fusese de a evalua concordanţa dintre conceptele de asigurare a securităţii naţionale şi interesele naţionale propriu zise după o perioadă de timp suficientă pentru rodajul reciproc.

Însă, pe parcursul studiului am fost nevoiţi să constatăm că această criză profundă economică, politică şi socială în care se află Republica Moldova este, în cea mai mare parte, o consecinţă directă a unei crize spirituale, a unei crize de auto-identificare.

Lipsa unor obiective clare a dezvoltării naţional-statale după o perioadă de jumătate de secol de însuşire a unor obiective şi ideologii străine, urmată de un deceniu de cercetări şi experimente nereuşite a provocat aceea stare de confuzie generală în societate care a readus masiv pe arena politică forţe politice anacronistico-arhaice.

©Institutul de Politici Publice 2001

Această situaţie excepţională impune întreaga naţiune de a redefini şi de a reformula răspunsul la următoarele întrebări fundamentale: "Cine suntem?", "Ce dorim?", "Cum să restabilim încrederea în sine însăşi şi să ieşim din criză?".

Răspunsul laconic la aceste întrebări cardinale pe care şi le pune gândirea socială se conţine în două noţiuni - interesele naţionale şi securitatea. În esenţă acestea nu sunt altceva decât obiectivele pe care societatea şi le pune în faţa sa şi mijloacele cu ajutorul cărora ea speră să le obţină. De la faptul cum Republica Moldova se va determina cu unele şi altele, depinde nu altceva decât viitorul său.

Astfel, în scopul lărgirii bazei fundamentale pentru elaborarea strategiei de securitate, obiectivul acestui studiu a fost de a prezenta o viziune de sinteză asupra teoriilor şi conceptelor de interese naţionale, de a defini un model de definire, evaluare şi clasificare a intereselor naţionale ale Republicii Moldova, pericolelor şi riscurilor existente şi posibile pentru acestea.

I. INTERESE NAŢIONALE. ESEU DE ABORDARE TEORETICĂ.
(Theoretical Backgraund.)

1.1. Concept complex, difuz, fluctuant, incert.

Spre sfârşitul secolului XX şi începutul mileniului trei sintagma "interese naţionale" devine tot mai des folosită în texte juridice, dezbateri politice şi discursuri academice atât cu referinţă la problemele de ordin internaţional cât şi la cele de ordin intern.

Invocând necesitatea asigurării "intereselor sale naţionale" unele state îşi concertează eforturile în instaurarea şi consolidarea păcii iar altele se angajează în operaţiuni de agresiune şi războaie. Sub pretextul de a-şi apăra "interesele sale naţionale" statele pot să-şi întărească frontierele sale contra străinătăţii şi să se autoizoleze, să consolideze cu vecinii săi relaţii de cooperare sau, din contra, să caute să-i învingă în războaie de cucerire.

Motivând prin "interese naţionale" statele aderă sau renunţă la alianţe, leagă prietenii cu foştii adversari sau luptă cu foştii aliaţi, iau partea uneia sau alteia dintre părţile beligerante, se implică activ în proliferarea armamentelor şi dezvoltă noi sisteme nemaivăzute de distrugere sau se subscriu în favoarea măsurilor restrictive şi stoparea cursei de înarmare.

Tot în aceleaşi "interese naţionale" pot fi găsite şi rădăcinile politicilor duplicitare şi aşa numitor "standarde duble" când principiile şi normele de comportament şi atitudine, promovate de un oarecare stat într-un caz concret, sunt ignorate sau violate de acelaşi stat în raport cu alt caz, la prima vedere, similar.

Anume pornind de la "interese naţionale" statele îşi declară obiectivele politicilor interne şi strategiilor de dezvoltare, lansează reformele economice, militare, juridice, sociale, etc. Şi toate aceste acţiuni pot fi lansate în sens diametral opus, după oarecare modificări a peisajului politic intern sau extern, din nou fiind declarate conforme aceloraşi "interese naţionale".

©Institutul de Politici Publice 2001

Toate aceste exemple, deloc exhaustive, denotă faptul că sub simplitatea aparentă a acestei sintagme este ascunsă o noţiune extrem de complexă şi ambiguă, determinarea conţinutului şi esenţei căreia rămâne a fi o sarcină extrem de dificilă. Pe lângă faptul că semnificaţia acestei noţiuni nu are o definiţie unanim acceptată, deseori ea nici nu este expres cât de cât motivată sau argumentată în mod oficial, interpretarea ei apelând la subconştient.

Pe de o parte, ambiguitatea noţiunii de interes naţional poate fi explicată prin faptul că ea este obiectul unei multitudini de concepţii care variază substanţial în timp şi spaţiu în dependenţă de circumstanţe politice şi istorice, de ambiţii statale şi statute, de natura regimurilor şi elitelor politice de la guvernare, de ideologiile dominante în interior şi în politica internaţională, etc.

Concomitent, această multitudine de concepţii are drept scop o multitudine de obiective, realizarea cărora la rândul său se bazează pe o gamă şi mai largă de strategii. Astfel, obiective de interes naţional pot fi securitatea, expansiunea, bogăţia, bunăstarea, propagarea unei ideologii, gloria, supravieţuirea, etc. Iar realizarea acestor obiective poate fi exprimată prin diferite strategii cu caracter general ofensiv sau defensiv, pacifist sau de neutralitate, prin atitudini şi acţiuni extrem de diverse în raport cu statele mai puternice şi cu cele mai slabe. Din aceste motive vom observa destul de rar guverne care parvin de a da o definiţie univocă şi stabilă a politicii lor, mai ales celei externe.

Un aspect foarte important al problemei, din acest punct de vedere, este raportul dintre interesele naţionale ale diferitor actori de pe arena internaţională şi caracterul de concurenţă a intereselor. Diversitatea proiectelor statale şi opoziţia în raport cu acestea reprezintă una dintre cele mai importante surse de conflicte internaţionale. Datoria principală a fiecărui guvern este considerată a fi păstrarea intereselor naţionale, intereselor poporului pe care îl reprezintă în raport cu interesele concurente ale altor popoare.

Încercând să-şi întărească securitatea proprie, urmărind apărarea intereselor sale strategice statele riscă să obţină insecuritatea vecinilor săi şi să mobilizeze reacţii negative. Acesta este acel cerc vicios care poate fi definit ca "dilema securităţii" şi care explică, parţial, şi cursa înarmărilor. În asemenea situaţii de incertitudine permanentă guvernele sunt nevoite să-şi mobilizeze resurse militare, economice sau politice pentru a pregăti apărarea sa şi a forma aşa numitul "potenţial de descurajare" sau pentru a asigura în cazurile necesare satisfacerea ambiţiilor sale naţionale prin recurgerea la ameninţări de intervenţii armate sau chiar la război.

Pe de altă parte, ambiguitatea noţiunilor, definiţiilor, obiectivelor şi strategiilor ce ţin de interesele naţionale este consecinţă directă a incapacităţii statelor de a se adapta adecvat mutaţiilor şi schimbărilor profunde, vertiginoase şi permanente pe plan intern şi extern, procese care au crescut în intensitate în ultimii ani. Astfel, cea mai spectaculoasă evoluţie a lumii moderne legată de prăbuşirea "lumii bipolare", cu un grad relativ ridicat de stabilitate, şi emergenţa "lumii multipolare", proces în curs de desfăşurare, cu rezultate greu de prognozat şi legat de reidentificarea rolurilor pe arena internaţională, a generat o stare de incertitudine şi mai mare în viitor, precum şi modificări continue în ceea ce priveşte definirea intereselor naţionale.

©Institutul de Politici Publice 2001

Desigur, problema identificării intereselor naţionale este cu mult mai dificilă în cazul noilor state independente care suferă de insuficienţa experienţei statale, de dificultăţile procesului de auto-afirmare de incompetenţa sau/şi de superficialitatea elitelor de la guvernare. În asemenea cazuri nu sunt de mirare evoluţiile vertiginoase a intereselor naţionale de la neutralitate la nealiniere trecând prin parteneriat strategic cu NATO, cum a fost, ca exemplu, cazul Ucrainei.

Însă, un caz cu totul aparte este situaţia în care lipsa definiţiilor este condiţionată de lipsa consensului naţional cu privire la interesele naţionale, situaţie şi mai gravă când eforturile îndreptate spre obţinerea unui asemenea consens sunt nesemnificative sau cu o probabilitate scăzută de succes. În acest caz am putea estima că însăşi faptul existenţei unui asemenea stat este cea mai mare incertitudine, existenţă, care este, aproape în totalitate, dependentă de voinţa şi forţa de influenţă a actorilor din exterior.

În linii generale cam în asemenea mod poate fi definită şi situaţia Republicii Moldova în care absenţa unor definiţii clare ale intereselor naţionale este condiţionată de suprapunerea mai multor factori negativi cum ar fi: insuficienţa experienţei statale, dificultăţile perioadei de auto-afirmare, superficialitatea şi ambiţiunile egoiste ale elitelor de la guvernare, incapacitatea de a se adapta modificărilor geopolitice profunde şi vertiginoase, precum şi incapacitatea de a forma un consens naţional în răspunsul la întrebarea iniţială - "Cine suntem?".

Ca consecinţă directă a acestei situaţii, agravate de forţa, ambiţia şi influenţa actorilor din exterior, am putut urmări acele modificări cardinale în orientările politice care au evoluat de la ideile euforice de unire cu România de la începutul anilor 90, la apelurile mai cumpătate de consolidare a statalităţii proprii şi a statutului de neutralitate permanentă la mijlocul anilor 90, iar astăzi - la umilitoarele declaraţii de aderare la uniunea Rusia-Belarusi.

Şi ultimul argument pa care îl vom invoca în favoarea ideii caracterului extrem de complex şi ambiguu al noţiunii de interese naţionale este faptul dependenţei sale de natura comportamentul uman. După cum observăm în foarte multe cazuri, elitele politice deseori evită declaraţiile publice explicative pornind de la consideraţia că absenţa unor definiţii clare şi explicite cu privire la interesele naţionale, precum şi păstrarea unei relative ambiguităţi în obiective şi strategii poate fi transformată într-un avantaj politic important în procesul de promovare a intereselor corporative şi oferă un spaţiu mai larg de manevră.

1.2. Evoluarea istorică a conceptului de interese naţionale.

Conceptul "intereselor naţionale" ar părea să aibă rădăcini istorice şi teologice profunde. Unii cercetători îl consideră legat de realismul pesimist al secolului al XV-lea, în mare măsură reflectând respingerea conceptelor idealismului antic şi moralităţii iudo-creştine, teorii promovate de teologi medievali începând cu Thomas Aquinas şi adepţi săi. [1]

Cu două secole mai târziu, la încheierea Păcii de la Westfalia din 1648, cardinalul francez Richelieu introduce pentru prima dată acest concept în practica

[1] Michael G.Roskin, *National Interest: From Abstraction to Strategy*, 1994

©Institutul de Politici Publice 2001

relaţiilor interstatale lansând transformarea ulterioară a acestuia în element fundamental al oricărei concepţii de securitate.

O abordare mai sistemică a acestui concept şi lărgirea bazelor lui filozofice pot fi desprinse din lucrările renumiţilor N. Machiavelli şi K.Klausewitz. Formulat prin sintagme de genul "interese supreme", "interese vitale" şi "raisons d'etat", începând cu secolul al XIX-lea acest concept devine tot mai familiar, înlocuind pas cu pas vechea formulă "demnitatea, onoarea şi interesele unei cutare şi cutare coroane". Ultima deja nu se mai putea încadra în noul context geopolitic.

Demnitatea, onoarea, prestigiul şi interesele naţionale. Noţiunea de stat, putere având demnitate şi onoare aparţine politicii epocii dinastice, când statul a fost legat indisolubil de persoana regelui, când opţiunile interne erau subiective şi autoritare, iar afacerile externe erau relaţiile sale personale cu prietenii săi. În aceste circumstanţe s-a spus, pe bună dreptate, că dacă regele unui stat a încheiat un tratat cu regele statului vecin atunci onoarea sa a fost implicată în punerea sa în aplicare.

Dar onoarea reprezintă un cuvânt ambiguu. El poate fi avea înţelesul de supunere la standarde acceptate de conduită (ca în tradiţia engleză), sau poate avea sensul de mândrie şi conştiinţă a statului (aşa cum se întâmplă în tradiţia germană). Onoarea puterilor în relaţiile internaţionale tinde a fi de ultimul fel şi a devenit, probabil, preponderent astfel de când statul monarhic a fost înlocuit de statul democratic sau cel al maselor, în care obligaţia de onoare este difuză şi pierdută într-un electorat anonim. Expresia "onoare naţională" este pe cale de căpăta o patină a vremii şi un parfum retoric, iar "interes naţional" defineşte mai exact care este motivaţia puterilor.

Ideea de onoare este strâns legată de ideea de prestigiu. "Onoarea este aureola ce înconjoară interesele; prestigiul este aureola din jurul puterii"[2]. Este greu de spus cu precizie ce este prestigiul. Ar putea fi cu nimic mai substanţial decât un efect produs asupra imaginaţiei internaţionale - cu alte cuvinte, o iluzie. Este totuşi departe de a fi doar o simplă iluzie de vanitate. De aceea, naţiunii ce posedă un mare prestigiu îi este permis să aibă propria cale şi să facă lucruri pe care ea nu ar putea niciodată să spere şi să realizeze prin propriile forţe.

"Prestigiul îşi atrage în mod misterios foloase materiale iar înţelepciunea politică nu-l neglijează niciodată. De regulă el se câştigă încet dar se pierde uşor şi imprevizibil"[3]. Fiind unul din elementele imponderabile ale politicii internaţionale, prestigiul este, totuşi, prea strâns legat de putere pentru a se considera că aparţine ordinii morale. El este o influenţă derivată din putere. În cazul absenţei puterii, prestigiul este practic nul. Şi atâta timp cât puterea este o putere prezentă, ea poate avea şi un asemenea prestigiu. Pe când consideraţia acordată meritului istoric şi gratitudinea pentru realizările trecute sunt valori puţin importante în politica internaţională.

[2] Martin Wight, *Politica de putere,* Editura ARC, Chişinău 1998
[3] F.S.Oliver, *The Endless Adveture*.

©Institutul de Politici Publice 2001

Nici o țară, fie şi una glorioasă, nu şi-ar putea baza autoritatea pe respectul inspirat de trecutul său. Sacrificii acceptate sau bătălii câştigate în trecut pot figura ca exemple, dar nu pot fi monedă de schimb în diplomație.

"Prestigiul înseamnă recunoaşterea forței tale de către un alt popor. Prestigiul este extrem de important, pentru că dacă forța ta este recunoscută, poți să-ți realizezi scopurile fără a face uz de ea." (E.H.Carr, *Great Britain as a Mediterranean Power.*)

Astfel, prestigiul, ca şi onoarea, este un termen ambiguu. El poate însemna o abținere deliberată de la exploatarea propriei puteri, deoarece se preferă avantajul de a nu fi procedat astfel; în acest sens el se apropie foarte mult de generozitate, care nu rareori este adevărata înțelepciune în politică. Sau prestigiul poate însemna forțarea altui popor de a recunoaşte puterea ta cu orice ocazie; în acest sens, este pur şi simplu o politică extremă de afirmare a "onoarei" şi intereselor sale. Una este "putere bazată pe reputație" şi alta "reputație bazată pe putere"[4].

Interesele naționale, interesele internaționale şi puterea.

Odată cu dispariția treptată a vechii formule "demnitatea, onoarea şi interesele unei cutare şi cutare coroane" prin înlocuirea acesteia cu sintagma "interese naționale" tot mai pronunțat apare problema caracterului său subiectiv şi fluctuant, precum şi a necesității stabilirii altor reguli de comportament (a unui nou cod de conduită) în relațiile internaționale. Menirea acestor reguli fusese să determine raportul dintre subiectivismul intereselor naționale şi necesitatea obiectivă a unei ordini internaționale.

O influență determinantă asupra acestor evoluții au avut consecințele Primului război mondial, război caracterizat prin orori şi pierderi umane nemaivăzute până atunci, haos şi mutații profunde pe arena internațională. În aceste condiții, începând cu anii 20 ai secolului trecut, tot mai pronunțate devin contradicțiile dintre conceptele creştino-idealiste arhaice şi conceptele în plină dezvoltare a "realismului politic".

Idealiştii continuau să mizeze pe existența unor reguli şi principii de comportament (sau a eticii şi moralului comportamental) cu caracter universal (cereşti) şi sperau în capacitatea comunității internaționale de a le defini, de a le coordona şi de a le respecta. Cuprinşi de euforia păcii după cel mai sângeros război ei se manifestau destul de optimişti în privința creării unui real "concert european" şi asupra perspectivelor Ligii Națiunilor. (De notat, că o situație similară a avut loc şi după terminarea celui de al doilea război mondial.)

Pe de altă parte, pe zi ce trece tot mai mulți politicieni din vest deveneau atașați ideilor "realismului politic" care accentuează interesul național ca bază primară a teoriei politice. Academicianul german Hans Morgenthau, adept înflăcărat al "*realpolitik*", a fost unul dintre cei mai marcanți filozofi şi politologi care a încercat să determine, din punct de vedere al noului concept, "cum statele trebuie să se comporte".

[4] Pierre de Senarclens. *La politique internaționale.* Armand Colin Editeur. Paris 1992

©Institutul de Politici Publice 2001

Vom enunţa numai câteva dintre cele mai importante teze ale adepţilor realismului politic. Astfel, aceştia consideră că "politica, ca şi societatea în general, este guvernată de legi obiective care au rădăcinile din natura umană. Principalul criteriu al realismului politic internaţional este conceptul de interese definit prin termenul de putere. Tipul de interes care determină acţiunea politică într-o perioadă dată a istoriei depinde de contextul politic şi cultural în mijlocul căreia politica externă este formulată. Puterea poate include orice ce stabileşte şi menţine controlul omului asupra omului".[5]

Realiştii au exprimat o viziune pesimistă asupra ordinii internaţionale susţinând că "La force fait le droit - Dreptatea aparţine celor puternici", iar alternanţa crizelor, conflictelor şi războaielor reprezintă plasa permanentă a politicii internaţionale şi legea obiectivă a existenţei umane.

Evenimentele care au urmat după Primul război mondial au contribuit la întărirea conceptului "realismului politic". Liga Naţiunilor, formată în cadrul tratatului de la Versaille pentru a realiza un sistem de securitate colectiv, la care ar participa state doritoare de a menţine pace, a eşuat ca proiect şi n-a reuşit să evite izbucnirea numai peste douăzeci de ani de la "Marele război" a unui război şi mai mare, şi mai sângeros, şi mai catastrofal. Şi motivul principal al eşecului acestui proiect a fost faptul că statele n-au obţinut acordarea intereselor sale naţionale cu cele ale comunităţii internaţionale. Din nou aspiraţiile de pace s-au dovedit a fi în van, ca şi speranţele cu care naţiunile de sine însăşi se lansau într-o nouă catastrofă.

După 1945 Organizaţia Naţiunilor Unite exprimă sau simbolizează o etapă calitativ nouă în eforturile statelor pentru a instaura o ordine internaţională paşnică, formată pe respectul justiţiei şi dreptului. În pofida tuturor speranţelor şi evoluării continue a rolului său, în realitate această instituţie n-a avut mijloace şi forţe pentru a instaura o veritabilă comunitate internaţională şi de transpune în viaţă principiile enunţate în Carta sa de constituire. Începând cu formarea sa la San-Franţisco în 1945 ONU nu a constituit un obstacol veritabil contra războiului, iar capacitatea sa de a mobiliza întreaga comunitate internaţională la sancţiuni contra agresorilor în majoritatea cazurilor a fost descurajatoare.

Mai mult de o sută de războaie au avut loc de la fondarea ONU. Pe parcursul războiului rece şi SUA, şi URSS, şi o mulţime de alte ţări-membre ale ONU au folosit forţa militară în afara frontierelor sale pentru aşi deservi ambiţiunile politice proprii şi pentru a păstra sferele de influenţă. (URSS în Ungaria, Cehoslovacia şi Afganistan; SUA în Caraibe şi America Latină; China în Tibet şi Vietnam; Turcia pe Cipru, Israelul continue să menţină teritoriile ocupate în 1967, etc).

Periodic guvernele recurg la forţă şi violează principiile dreptului internaţional inventând subtilităţi juridice pentru a deghiza politica sa de agresiune. Nu mai putem enumera toate conflictele regionale din Orientul mijlociu, Asia şi Africa care demonstrează caracterul anarhic al politicii internaţionale şi eşecul oricărui mecanism de securitate colectivă. Numai în ultimii douăzeci de ani războaiele dintre Iran şi Irak, Argentina şi Marea Britanie, SUA şi Liban (86), Nicaragua (80), Grenada (83),

[5] Hans Morgenthau. *Politics among Nation.*

©Institutul de Politici Publice 2001

Panama (89), precum şi conflictele interminabile din Balcani demonstrează că utilizarea forţelor armate, folosirea "politicii tunurilor" şi "diplomaţiei coercitive" rămân a fi opţiuni curente ale statelor.

Prăbuşirea antagonismului bipolar a permis de a restaura autoritatea Consiliului de securitate al ONU şi de a reanima speranţele idealiste în coordonarea şi armonizarea intereselor naţionale ale diferitor ţări ale lumii. Astfel, Criza din Golf şi războiul purtat de o coaliţie internaţională contra unui stat, declarat "agresor" prin decizia Consiliului de securitate, poate fi considerată un relativ succes în materializarea eforturilor comunităţii internaţionale de a reformula sensul noţiunilor de securitate colectivă şi interese naţionale.

Desigur, această coaliţie servea dreptul internaţional public dar ea proteja, de asemenea şi în special, interesele strategice şi economice ale ţărilor occidentale. Cu alte cuvinte, rezultatele acestui conflict au fost pre-determinate de raportul de forţe şi nu din consideraţiuni legale fondate pe o lege cu vocaţie universală.

Normele juridice care au fost invocate pentru a legitima această intervenţie continue să fie obiectul unor interpretări divergente şi contradictorii. Şi concluzia principală a acestor interpretări este că normele juridice ale dreptului internaţional nu sunt aplicate în mod sistematic şi universal, dar sunt utilizate în mod selectiv pe măsura intereselor şi ambiţiunilor ale statelor care au mijloace, forţe şi capacităţi pentru a le impune celorlalţi.

Nici evenimentele din fosta Yugoslavie, nici conflictele militare care au însoţit dezmembrarea URSS, nici războiul din Cecenia, nici bombardamentele recente ale Irakului de către SUA nu evită această logică pesimistă.

Aceste exemple în mod elocvent demonstrează faptul că elaborarea şi aplicarea dreptului internaţional se efectuează în baza raporturilor dintre forţe, în acest context citându-l pe *La Rochefoucaude: "Virtuţile se pierd în interese precum fluviile se pierd în mare".*

De fapt, marile puteri, subordonate întru totul propriilor interese naţionale, determină condiţiile securităţii internaţionale şi îşi însuşesc un spaţiu vast de manevră pentru interpretarea principiilor Cartei ONU. Marile puteri domină organizaţiile internaţionale şi le utilizează deseori pentru aşi deservi propriile interese subiective, în special, pentru a legitima ambiţiile sale politice şi aspiraţiile de hegemonie.

Astfel, concluziile principale, pe care le trag adepţii teoriei "realismului politic" din exemple de felul celor enunţate mai sus, ar putea fi formulate după cum urmează:

1. Normele juridice şi instituţiile internaţionale sunt fragile, iar dominaţia lor este slabă în raport cu interesele naţionale dat fiind faptul că statele interpretează pe bunul plac obligaţiile pe care acestea le impun şi le violează voluntar invocând apărarea intereselor sale naţionale. Dilema permanentă care determină comportamentul statelor în promovarea intereselor sale este evaluarea subiectivă a raportului dintre avantajele estimate şi pierderile posibile în urma violării regulilor stabilite.

©Institutul de Politici Publice 2001

2. Contrar celui ce se întâmplă în sfera statală, în relaţiile internaţionale nu există o putere legitimă universală care ar putea instaura şi asigura o ordine politică impunând în permanenţă arbitrajul său în conflicte interstatale sau, altfel vorbind, conflicte de interese naţionale; nici o autoritate nu este capabilă să producă un ansamblu de norme juridice recunoscute universal ca legale.

Ca o axiomă din aceste concluzii apare afirmaţia că pentru aşi satisface interesele sale naţionale statele vor face tot posibilul pentru aşi întări propriile forţe şi a creşte în putere, ceea ce înseamnă dominaţia politicii de putere, "Pover politics" sau, într-o interpretare pesimistă mai tranşantă - dominaţia legilor junglei pe arena internaţională.

1.3. Baza, modulul de definire şi clasificarea intereselor naţionale.

Nu există nici un dicţionar, care, fiind unanim recunoscut, ar defini cu precizie noţiunea de interese naţionale. Definiţii sunt mai multe, mai mult sau mai puţin desfăşurate, mai precise sau mai confuze, dar diferenţele principiale dintre aceste definiţii sunt următoarele:

1) În unele definiţii interesele naţionale sunt considerate ca fiind obiectivul fundamental şi ultimul determinant care ghidează factorii de decizie politică a unui stat în exclusivitate în implementarea politicii externe. Altele mai constată şi influenţa reciprocă sau determinantă dintre interese naţionale şi politica internă.

2) O altă diferenţă este şi faptul că în unele definiţii interesele naţionale sunt examinate ca elemente distincte, iar în altele numai ca părţi componente şi constitutive ale unui concept înalt generalizat al acelor elemente care constituie cele mai vitale nevoi ale statului.

Şi totuşi, în urma examinării mai multor definiţii şi concepte observăm că majoritatea din ele constată existenţa a două aspecte distincte a intereselor naţionale: a unui aspect universal şi a unui aspect particular sau specific pentru fiecare stat în parte. *(Anexa1)*

Astfel, **componentul universal** al definiţiilor de interese naţionale se referă la acele nevoi, aspiraţii şi obiective care au un caracter fundamental, permanent şi unanim recunoscut pentru însăşi existenţa şi dezvoltarea statului, societăţii şi individului. Aceste nevoi sunt definite prin aşa termeni ca autopăstrarea, independenţa, integritatea teritorială, securitatea şi bunăstarea economică.

Problema care urmează mai departe este conceperea diferită a esenţei acestor termeni şi noţiuni, precum şi a strategiilor de realizare a aceloraşi obiective.

Componentul particular-situativ al definiţiilor se referă la necesitatea luării în consideraţie a specificului fiecărui stat, în parte legat de situaţia şi condiţiile concrete ale acestuia.

Modulul factorilor situativi de influenţă asupra intereselor naţionale.

Analizând procesul de formare, identificare şi definire a intereselor naţionale după exemplul diferitor state ale lumii constatăm influenţa şi contribuţia unui şir de factori obiectivi care reflectă condiţiile iniţiale în care se află statul, societatea şi

©Institutul de Politici Publice 2001

individul, precum şi motivele de apariţie a acestor condiţii, tendinţele şi perspectivele lor de evoluare pentru viitor.

În încercarea de a clasifica aceşti factori putem determina în calitate de categorii distincte dar şi interdependente factorii geografici şi istorici, demografici şi sociologici, politici şi geopolitici, economici şi informaţionali. Fiecare categorie de factori din această listă conţine un şir de elemente constitutive care contribuie în diferită măsură la formarea, identificarea şi definirea intereselor naţionale. În dependenţă de situaţia concretă unele dintre aceste elemente pot căpăta un caracter determinant sau chiar absolut. Concomitent, constatăm că unele elemente pot fi comune pentru diferiţi factori.

a) **Factorul geografic** este cel mai stabil factor care determină interesele naţionale şi politica realizare a acestora. În calitate de elemente principale ale factorului geografic pot fi menţionate următoarele:

- zona geografico-climaterico-naturală în care se află statul;
- mărimea şi configuraţia teritoriului, distanţele şi limitele geografice;
- accesul la marea liberă şi hidrografia;
- starea şi natura frontierelor naturale;
- starea căilor de comunicare şi conectarea lor la arterele principale de transport internaţional;
- relieful, solul şi vegetaţia;
- disponibilitatea şi volumul resurselor naturale şi rezervelor de materie primă;
- altele.

Astfel, ca exemplu, dimensiunile continentale ale SUA, aflate, aproape în totalitate întro-o zonă climaterică moderată, protejată prin două oceane de orice agresiune militară, precum şi insuficienţa unor rezerve petroliere proprii pot fi considerate ca elemente geografice cu valori determinante sau chiar absolute în definirea intereselor naţionale ale acestei ţări.

Un alt exemplu de acelaşi gen este faptul pierderii de către Rusia a condiţiilor avantajoase de acces la marea liberă în sud-vestul şi nord-vestul său. Acest fapt are o influenţă majoră în definirea intereselor sale naţionale şi a politicii externe atât la general cât şi în cea ce priveşte raporturile acesteia cu Ucraina şi ţările baltice, Lituania în special.

În aceeaşi ordine de idei se înscrie şi exemplul referitor la problema dimensiunii sectorului de acces a Republicii Moldova la principala arteră navigabilă europeană - râul Dunărea - problemă de interes naţional pe perioada a câtorva ani. Acest sector, atingând valoarea de câteva sute de metri, a adus cu sine mai multe speranţe legate nu numai de potenţialul unor condiţii favorabile pentru dezvoltarea relaţiilor economico-comerciale cu ţările europene dar şi de potenţialul unui acces la marea liberă, cu toate consecinţele majore ale unui asemenea fapt, dintre care principalul pentru Republica Moldova este libertatea asigurării cu resurse energetice.

b) **Factorul politic** poate fi considerat cel mai variabil şi cel mai incert factor care determină definirea intereselor naţionale. Elementele constitutive ale acestuia pot fi

©Institutul de Politici Publice 2001

divizate în subcategorii cu referinţă la factorul politic internaţional, factorul politic extern şi factorul politic intern:

Elementele cu referinţă la factorul politic internaţional:

- starea, natura şi tendinţele dezvoltării relaţiilor internaţionale;
- caracterul şi gradul de influenţă a valorilor internaţionale (universale);
- evoluarea superputerilor, raporturile dintre acestea şi influenţa lor asupra relaţiilor internaţionale;
- ponderea şi influenţa structurilor internaţionale;
- garanţiile de securitate globale şi regionale;
- tratatele şi alianţele globale şi regionale, comunităţile şi sferele de influenţă;
- importanţa geopolitică a regiunii şi statului;
- altele.

Astfel, ca exemplu, putem să menţionăm Carta ONU şi Actul final de la Helsinki care schiţează un anumit cod de conduită în relaţiile internaţionale şi impune fiecare stat în parte de a-şi tempera, cei drept - mai mult la nivel declarativ, ambiţiunile proprii.

Un alt exemplu este faptul dezmembrării URSS şi a dispariţiei lumii bipolare, evenimente care au lansat o mulţime de procese şi transformări turbulente pe întreaga planetă, au impus o mulţime de state de a-şi re-defini interesele naţionale şi strategiile sale de securitate.

Nu mai puţin de elocvent este şi exemplul aşa numitor Cărţi Albe ale securităţii şi apărării, documente conceptuale de importanţă strategică care au devenit tradiţionale în statele democratice occidentale şi care reflectă, în majoritatea sa, adevăratele interese naţionale ale acestora la o etapă sau alta a istoriei. Astfel, în Franţa, prima Carte Albă a securităţii şi apărării, care a determinat explicit interesele naţionale, a fost adoptată în 1972 sub influenţa predominantă a ideologiei "războiului rece". Din a doua Carte Albă, adoptată în 1994 în scurt timp după dispariţia lumii bipolare şi în condiţiile unei incertitudini presante privind viitorul relaţiilor internaţionale, definirea explicită a intereselor naţionale a dispărut, fiind substituită prin redefinirea unora dintre obiectivele/interesele politice majore şi prin determinarea unor noi riscuri şi pericole. Iar în prezent, odată cu diminuarea probabilităţii renaşterii vechilor ameninţări şi conturarea tot mai clară a strategiilor şi structurilor de securitate în noul context internaţional, este în curs de elaborare o nouă Carte Albă, în care capitolul cu definirea intereselor naţionale are toate şansele să reapară.

Elementele cu referinţă la factorul politic extern:

- tratatele şi alianţele la care este parte statul;
- garanţiile de securitate externe;
- gradul de dependenţă de exterior;
- gradul de participare la procese integraţioniste;
- faza ciclului de putere în care se află cea mai apropiată mare putere şi importanţa unui stat mic văzută prin prisma intereselor strategice ale marilor puteri;
- atitudinea marilor puteri, principalelor ţări din regiune, organizaţiilor internaţionale şi diferitor alianţe;
- relaţiile cu ţările vecine, interesele comune şi contradictorii, revendicările;
- gradul de acces la surse externe energetice şi de materie primă cu caracter vital;

©Institutul de Politici Publice 2001

- gradul de eventualitate a unor conflicte cu statele vecine sau în apropierea nemijlocită;
- starea frontierelor naționale (confirmare, recunoaştere, transparență, control)
- altele.

Printre cele mai elocvente exemple putem menţiona lupta statelor Europei Centrale pentru garanţii de securitate, fapt care a condiţionat includerea ideii de aderare la NATO în lista intereselor lor naționale.

Elementele cu referință la politica internă:

- stabilitatea orânduirii constituționale şi institutelor puterii de stat;
- gradul de independență, suveranitate şi unitate statală, integritatea teritorial-administrativă;
- tipul de regim statal, forma de guvernare şi ideologia dominantă;
- gradul de stabilitate politică, nivelul de democratizare;
- gradul de coerență şi consecvență politică;
- existența grupurilor de presiune, influență externă;
- vulnerabilitățile interne;
- nivelul de criminalitate, corupție;
- opinia publică, opțiunile şi orientările elitelor politice, elitelor de guvernare şi populației;
- starea potențialului spiritual, ştiințific, etc.

Evident, că interesele naționale ale unei colonii sau ale unui stat cu regim autoritar (desigur în cazul dacă acestea sunt declarate expres) diferă cardinal de interesele naționale ale unui stat independent şi democratic. Iar succesiunea la putere a forțelor politice extreme poate avea ca rezultat şi declararea simultană a unor obiective sau interese diametral opuse în scurte perioade de timp.

Un exemplu destul de elocvent care reflectă influența politicii interne asupra intereselor naționale este cazul SUA dacă amintim de evoluția acesteia de la politica de neutralitate din prima jumătate a secolului trecut la politica de promovare cu insistență pe arena internațională a valorilor democratice interne sau dacă amintim că pentru SUA apărarea națională, începând cu anii 60, include deja şi apărarea Canadei, Grenlandiei, Islandei, Mexicului şi a întregului bazin al Mării Caraibelor.

Tot în acelaşi context se înscrie şi exemplul cu apariția aşa numitului Curs strategic al relațiilor Federației Ruse cu statele-membre ale CSI (1995) care este o consecință a influenței forțelor politice interne nostalgice după ideile imperiale.

c) Importanța **factorului economic** constă în faptul că pe lângă influența majoră asupra definirii intereselor naționale acesta constituie şi baza sau fundamentul principal pentru realizarea acestora. În calitate de elemente de bază ale factorului economic pot fi menționate următoarele:

- starea şi tendințele dezvoltării economice (pozitive, de stagnare sau negative);
- datele economice de bază: PIB şi PIB pe cap de locuitor, nivelul de trai, indicii de forță şi părțile slabe, datoriile interne şi cele externe;
- securitatea economică şi disponibilitatea resurselor economice;
- structura şi organizarea economiei după ramuri, sectorul de stat şi privat, capacitățile industriale şi financiare, potențialul tehnico-ştiințific;

©Institutul de Politici Publice 2001

- starea relaţiilor comerciale, nivelul de autonomie şi dependenţă economică, evoluarea proceselor integraţioniste;
- principalele axe economice de aprovizionare;
- piaţa de desfacere, schimburile economice, întreprinderile implantate, zonele şi obiectivele de interes, investiţii străine şi în exterior, etc.

Repartiţia neuniformă şi accesul diferenţiat la resursele economice ale planetei este şi va fi în viitor printre elementele determinante ale factorului economic şi, ca consecinţă, ale intereselor naţionale şi politicii de realizare a acestora. În pofida faptului că în unele cazuri statele parvin cu mari dificultăţi de a se înţelege în ceea ce priveşte principiile de justiţie şi echitate în acest domeniu, problema este mult mai complexă şi departe de soluţionare în ceea ce se referă la aplicare în viaţă.

Astfel, nici o instituţie supranaţională nu poate impune SUA, Japonia sau Comunitatea europeană de a ridica măsurile discriminatorii şi protecţioniste pe care ele le impun produselor agricole sau industriale din ţările în curs de dezvoltare iar aşa numitele "strategii de dezvoltare" proclamate de Asambleea Generală a ONU rămân, deseori, a fi simple declaraţii.

d) Un alt factor care predetermină interesele naţionale este **factorul istoric,** constituit din următoarele elemente de bază:

- condiţiile istorice ale constituirii statului şi frontierelor actuale;
- războaiele şi conflictele militare anterioare purtate pe teritoriul actual şi în vecinătate;
- alianţele tradiţionale;
- interpretarea faptelor istorice de diferiţi protagonişti ai regiunii;
- evoluţia istorică a relaţiilor dintre statul mic şi cea mai apropiată mare putere;
- etc.

Argumentând importanţa factorului istoric în definirea intereselor naţionale putem enunţa o multitudine de exemple cu referinţă la fiecare stat în parte. Nici un stat, nici o societate, nici un individ nu poate să nege sau să neglijeze importanţa factorului istoric asupra rezultatelor obţinute şi asupra stării actuale, asupra definirii obiectivelor pentru viitor şi asupra selectării strategiilor de realizare a acestora, confruntându-se concomitent cu problema majoră a factorului istoric - ***interpretarea subiectivă***.

Încercările diferitor protagonişti de a depăşi carenţele acestui factor, ca exemplu, declarând inviolabilitatea frontierelor drept un principiu fundamental consacrat al securităţii europene, nu se pot bucura de rezultate prea optimiste şi nicidecum nu pot exclude influenţa factorului istoric asupra intereselor naţionale.

În calitate de exemplu putem menţiona şi cazul Transnistriei în care diferiţi protagonişti dau prioritate faptelor istorice diferite şi tratează evenimentele istorice în mod diferit. Astfel Chişinăul oficial interpretează evenimentele din 1992 ca un conflict militar pentru restabilirea integrităţii teritoriale a Republicii Moldova în limitele frontierelor existente până la 31.12.1990, iar oficialităţile de la Tiraspol ca o agresiune militară asupra unui stat independent, fie şi nerecunoscut, dar format pe un teritoriu care din punct de vedere istoric nu aparţine Moldovei.

©Institutul de Politici Publice 2001

e) În calitate de elemente constitutive ale **factorului demografic şi sociologic** pot fi menţionate:

- numărul şi densitatea populaţiei, ritmul de creştere şi piramida anilor;
- numărul şi raporturile dintre diferite etnii, situaţia limbilor şi situaţia minorităţilor;
- nivelul de echitate socială şi nivelul de trai;
- tendinţele de migraţiune a populaţiei;
- prezenţa cetăţenilor străini şi refugiaţilor;
- diversitatea religiilor, raporturile dintre ele şi raportul dintre religie şi stat;
- cultura naţională, valorile morale ale societăţii, concordia socială, caracterul naţional, tradiţiile şi patriotismul;
- educaţia, nivelul formaţiunii, modul de viaţă;
- potenţialul cultural şi ştiinţific;
- locul femeilor în societate;
- starea sanitară; etc.

Elementele factorului demografico-sociologic devin mai proeminente iar influenţa lor asupra intereselor naţionale mai evidentă când amintim de explozia demografică într-un şir de state ale lumii a treia, problemele de natalitate în China, raporturile dintre albanezi şi sârbi în Kosovo, situaţia minorităţii ungureşti în Transilvania, confruntările dintre lumea creştină şi islam, discordiile dintre creştinii ortodocşi şi cei catolici, diferenţele dintre cultura şi mentalitatea popoarelor arabe şi celor vest-europene, starea epidemiologico-sanitară în unele state africane, etc.

f) Factorul informaţional.

- diversitatea, calitatea şi capacităţile mijloacelor de informaţie proprii şi celor străine cu acces la teritoriul naţional;
- gradul de acoperire a teritoriului şi nivelul de influenţă;
- apartenenţa la unul sau diferite spaţii informaţionale, fluxurile, vectorii şi mesajele informaţionale majoritare;
- nivelul de deschidere a diferitor domenii şi accesul la informaţii;
- gradul de subordonare, control, independenţă, angajare;
- gradul de securitate a resurselor informaţionale; etc

Etapa modernă de dezvoltare a societăţii este caracterizată prin creşterea vertiginoasă a rolului domeniului informaţional care reprezintă ansamblul informaţiei, infrastructurii informaţionale, subiecţilor care efectuează colectarea, formarea, difuzarea şi utilizarea informaţiei, precum şi a sistemului regulator al relaţiilor sociale care apar în legătură cu acestea. Factorul informaţional apare ca un factor formator, creator al vieţii societăţii cu o influenţă majoră, în permanentă creştere asupra valorilor spirituale şi formării potenţialului uman, asupra politicului, economicului, securităţii, etc.

După cum constatăm există o multitudine de elemente constitutive pentru fiecare factor situativ, există o condiţionare reciprocă a factorilor şi elementelor între fiecare dintre ele şi există o influenţă multidirecţională a unor elemente. Toate acestea la un loc condiţionează caracterul complex al procesului de definire a intereselor naţionale,

©Institutul de Politici Publice 2001

diversitatea abordărilor şi definiţiilor, dificultatea acordării priorităţilor relative sau absolute şi caracterul subiectiv. Inevitabil este însă faptul că interesele naţionale odată definite reflectă în mod codificat nivelul relativ de percepere a situaţiei generale în care se află un stat oarecare. O prezentare grafică simplificată a modului de formare a intereselor naţionale ar putea avea o asemenea configuraţie:

SOCIAL

DEMOGRAFIC

Structura şi clasificarea intereselor naţionale

Odată definite, interesele naţionale pot fi clasificate sau grupate în mai multe modalităţi. Cea mai frecventă clasificare a intereselor naţionale este cea pe domenii: economic, politic extern, politic intern, social, informaţional, militar, etc.

O altă modalitate de clasificare a intereselor naţionale poate fi desprinsă din principiile şi metodele filozofiei "realismului politic" definite de academicianul german Hans Morgenthau. După Morgenthau există patru modele de clasificare:

- în dependenţă de importanţa (nivelul) intereselor naţionale definim interesele naţionale vitale şi interesele naţionale secundare.
- în dependenţă de acţiune în timp (durată) definim interese permanente şi interese temporare;
- în dependenţă de caracter definim interese naţionale cu caracter general şi interese naţionale cu caracter specific
- în dependenţă de gradul de compatibilitate definim interese cu caracter complementar şi interese cu caracter conflictual.

Un exemplu de prezentare grafică al acestui model ar fi următorul:

După importanţa	Vitale	Autosuficienţa economică
	Secundare	Relaţiile politice cu statele unei comunităţi din vecinătate.
După durata	Permanente	Relaţii de prietenie cu statele vecine.
	Temporare	Participarea la operaţiuni de menţinere a păcii.
După tip	Generale	Păstrarea statutului de neutralitate sau de putere nucleară.
	Specifice	Dezvoltarea bazei energetice.
După compatibilitate	Complementare	Susţinerea eforturilor de protejare a drepturilor universale ale omului.

©Institutul de Politici Publice 2001

	De conflictualitate	Ameliorarea situaţiei conaţionalilor pe teritoriile altor state.

Un alt exemplu de structurare a intereselor naţionale poate fi cel care este de mai mulţi ani acceptat în SUA sub denumirea de matriţa lui Nuechterlein[6] şi care delimitează interesele naţionale de cele strategice şi le examinează în patru blocuri distincte:

din punct de vedere ale nevoilor de apărare a statului,

din punct de vedere a prosperării economice a naţiunii,

din punct de vedere a creării unei ordini mondiale favorabile

şi din punct de vedere a răspândirii valorilor democratice.

Pentru evaluarea gradului de importanţă a intereselor naţionale matriţa lui Nuechterlein foloseşte patru criterii:

necesare şi obligatorii pentru supravieţuire,

de importanţă vitală,

de importanţă majoră

şi de importanţă secundară sau periferice.

Interesele naţionale şi securitatea

Cercetând varietatea de abordări teoretice şi practice a conceptului de interese naţionale constatăm o strânsă şi permanentă legătură a noţiunii de interese naţionale cu noţiunea de securitate. Din punct de vedere teoretic legătura se explică prin însăţi necesitatea logica a abordării complexe şi complementare a acestor două noţiuni. Astfel, nu are nici un sens logic definirea unui interes naţional realizarea căruia nu impune un oarecare efort raţional al naţiunii şi deci - care este lipsit de pericole sau riscuri.

Din punct de vedere practic legătura dintre noţiunea de interes naţional şi noţiunea de securitate îşi are explicaţia în noile tradiţii europene. În fostele state socialiste şi cu atât mai mult în fostele republici unionale conceptul intereselor naţionale şi concepţia de securitate sau protejare a acestora n-au fost recunoscute anterior în perioada sovietică din motivul că la baza doctrinei marxistă este orientarea internaţionalistă. Aceste concepte erau într-un fel depăşite de inspiraţia unui scop mai înalt - uniunea proletarilor din toată lumea.

Desigur, în politica practică această doctrină nu împiedica conducerea comunistă să acţioneze în conformitate cu viziunea proprie a intereselor "lagărului sovietic". Iar când speranţele cu privire la victoria revoluţiei socialiste mondiale sau epuizat în prim plan au fost lansate alte lozinci patriotice. Dar şi acestea nu se refereau şi nu se bazau pe interesele naţionale dar mai mult pe necesitatea consolidării păcii şi socialismului, precum şi a URSS, ca pilon de bază.

Modificările profunde de pe continentul european după 90 încoace, condiţionate de prăbuşirea sistemului bipolar, au impus pe primul plan căutarea unor noi modele de comportament şi convieţuire a naţiunilor europene, legate, în primul rând, de grija de

[6] Donald E. Nuechterlein, *America Recommitted: United States National Interests in a Restructured World*, 1991 University Press of Kentucky

©Institutul de Politici Publice 2001

securitate internaţională, or de armonizare a intereselor naţionale. Ca urmare, în aceşti zece ani a devenit deja o tradiţie ca statele europene, în special noile state democratice, să-şi formuleze expres interesele sale naţionale într-un document de sinteză sub *motto-ul* principal "securitatea". Astfel au apărut aşa numitele ***concepţii*** sau ***strategii de securitate***, ***Cărţi Albe ale apărării*** în care sunt definite sau din care pot fi desprinse interesele naţionale şi strategiile de realizare-protejare a acestora.

Deseori este foarte dificil pentru un analist de a defini dimensiunile reale ale securităţii naţionale ale unui stat concret. "Security inevitably means differents things at different places, depending on what peopl have to protect and the nature of the threat" [7]. Cu alte cuvinte, securitatea inevitabil semnifică diferite lucruri în diferit timp, în diferite locuri, depinzând care popor trebuie protejat şi natura pericolului şi ameninţărilor.

Într-adevăr, caracterul complex al problemelor explică de ce este atât de dificil de a formula o teorie a securităţii naţionale care are de ales între conceptele realiste ale puterilor şi conceptele idealiste ale păcii.

Iniţial securitatea naţională a fost definită ca fiind "capacitatea de a păstra integritatea fizică şi teritorială a teritoriului, de a menţine relaţiile sale cu restul lumii; de a proteja natura, mediul, instituţiile şi guvernarea de la distrugere din exterior şi de a controla frontierele"[8]. Ca consecinţă, esenţa securităţii naţionale era considerată îngust în termeni militari şi apărare.

Mai târziu, aşa zisa abordare "utilitară" asupra securităţii naţionale a folosit parametri mult mai largi şi mai complecşi. Această metodă a lărgit scara analizelor şi a îmbunătăţit înţelegerea subiectului studiat.

Securitatea nu este în continuare considerată simplist ca fiind o problemă de apărare a statului de inamicii - adversari din interior sau exterior, dar şi de asigurare a cetăţenilor săi contra unei varietăţi de pericole şi riscuri cum sunt epidemiile, şomajul, cataclismele naturale, etc.

În viziunea modernă securitatea este examinată şi ca un sistem de masuri si activităţi de ordin economic, politic, militar, informaţional, etc. destinat asigurării vieţii paşnice a naţiuni şi statului, prosperării multilaterale stabile a societăţii in întregime si a fiecărui membru al acesteia.

Securitatea este examinată şi ca un fenomen ce tine de activitatea comunităţii mondiale în întregime, a diferitor uniuni şi comunităţi, a întregului stat si, respectiv, de activitatea tuturor cetăţenilor acestuia. Cu alte cuvinte, securitatea reprezintă rezultatul conjugat al eforturilor tuturor cetăţenilor tarii, tuturor organelor de administrare şi conducere, locale şi centrale, a instituţiilor si organizaţiilor, cu aplicarea tuturor forţelor si resurselor aflate la dispoziţia statului (uniunii de state, comunităţii mondiale) in vederea asigurării libertăţilor si drepturilor omului, prosperării societăţii, naţiunii şi statului ca atare.

[7] Peter Mangold, National Security and International Relations (London Routledge 1990)

[8] Ibid.

©Institutul de Politici Publice 2001

Deseori, pentru studierea mai detaliată a esenţei fenomenului "securitate" este utilizată diferenţierea unor niveluri ale acesteia, deoarece in diverse condiţii a situaţiei politice, economice sau militare în interiorul ţării sau pe plan internaţional se impune o apreciere adecvată a nivelului de pericol în scopul luării deciziilor apropriate.

Astfel, primul nivel, considerat cel de baza, este securitatea naţională care ţine de garantarea integrităţii teritoriale si independenţei statale, de crearea unor asemenea condiţii interne şi externe de existenţă care ar garanta posibilitatea dezvoltării prospere a statului, societăţii si cetăţenilor acestui stat.

Al doilea nivel este securitatea regionala, care ţine de crearea in cadrul unui ansamblu de state sau intr-un spaţiu geografic concret a condiţiilor care ar garanta convieţuirea paşnică a subiecţilor acestui spaţiu (zone), echilibrul intereselor naţionale ale acestora şi a forţelor de influenţă externe şi, in sfârşit, care ar asigura condiţiile, in care fiecare subiect al acestui spaţiu ar putea sa-si realizeze strategiile proprii de securitate fără a aduce prejudiciu intereselor naţionale ale celorlalţi. Astfel, se consideră că securitatea regionala poate fi asigurata numai atunci, când este asigurată securitatea fiecărui subiect aparte.

Al treilea nivel - securitatea globala - ţine de asigurarea condiţiilor egale şi acceptabile pentru totalitatea membrilor comunităţii internaţionale şi care ar exclude riscurile şi ameninţările cu caracter global la adresa populaţiei întregului glob pământesc şi generaţiilor viitoare cum ar fi pericolul nuclear, pericolele ecologice, folosirea iraţională a resurselor naturale, etc.

Examinând cele trei niveluri ale securităţii constatăm imposibilitatea separării lor distincte în dependenţă de esenţa intereselor naţionale. Astfel, securitatea fiecărui stat include toate cele trei niveluri, fapt susţinut şi de recentele teorii ale globalizării.

Pentru o apreciere mai detaliată a securităţii a unui oarecare stat este obişnuită structurarea acesteia pe domenii prin utilizarea noţiunilor de securitate militară, securitate politică, securitate economică, securitate ecologică, securitate socială, securitate informaţională, s.a, noţiuni pe care vom încerca să le definim în continuare.

Astfel, securitatea militară ţine de excluderea posibilităţii declanşării unor oarecare conflicte armate şi războaie şi evaluează raporturile dintre potenţialele militare, capacităţile de agresiune sau intervenţie militară şi potenţialele de apărare sau descurajare a unor eventuale agresiuni, inclusiv prin prisma perceperii intenţiilor.

Securitatea politică este examinată în funcţie de eficienţa şi stabilitatea unor structuri si concepţii de organizare si conducere a statelor şi celor internaţionale, a ideologiilor dominante şi strategiilor de dezvoltare în plan intern si în plan extern.

Securitatea economica este examinată în funcţie de nivelul de dezvoltare economică şi bunăstare, de disponibilitatea resurselor umane şi naturale, de accesul la resursele naturale necesare, de dezvoltarea relaţiilor de producere, de capacităţile financiare şi piaţa de desfacere.

Securitatea ecologica ţine de păstrarea condiţiilor naturale de viaţă a omului de care depinde supravieţuirea si activitatea lui.

©Institutul de Politici Publice 2001

Securitatea socială este examinată în funcţie de menţinerea/dezvoltarea tendinţelor de dezvoltare a societăţii, valorilor spirituale, concordiei sociale, respectarea drepturilor şi libertăţilor individului, etc.

Examinarea complexă a acestor noţiuni-tipuri de securitate cu evaluarea lor pe niveluri reprezintă modelul tradiţional al conceptelor moderne de securitate şi de abordare a problematicii intereselor naţionale.

II. INTERESELE NAŢIONALE ALE REPUBLICII MOLDOVA

În încercarea de a determina starea actuală în ceea ce priveşte definirea şi realizarea intereselor naţionale ale Republicii Moldova am căutat să găsim studii, articole, documente şi alte materiale care ar reflecta abordarea, din punct de vedere naţional, a acestui concept. Cu părere de rău am fost nevoiţi să constatăm că, în comparaţie cu Europa occidentală şi SUA, unde "interesele naţionale" deja mult timp sunt considerate categorii ştiinţifice de bază, la noi această formulă este folosită mai mult în publicistică (şi mai mult ca o referinţă absolută) şi numai în ultimul timp devine subiectul unor cercetării şi conştientizări teoretice.

Această concluzie tristă este pe deplin susţinută şi de rezultatele căutării sintagmei "interese naţionale" în textele legilor Republicii Moldova, Hotărârilor Parlamentului şi altor acte normative, precum şi în programele diferitor partide politice, cercetare, care denotă faptul lipsei unei interpretări exhaustive şi chiar parţiale a intereselor naţionale ale Republicii Moldova. Aroganţa, cu care această noţiune este tratată în unele texte juridice, este deseori chiar uimitoare. *(Anexa 2)*

În pofida faptului că Constituţia Republicii Moldova, adoptată în 1994, a constituit un fundament destul de solid pentru definirea desfăşurată a intereselor naţionale, totuşi imediat în perioada următoare au fost adoptate două acte legislative, de importanţă majoră în politica statului moldovenesc, care au contribuit în modul cel mai decisiv la situaţia difuză şi ambigue pe care o avem astăzi. Este vorba de Concepţia politicii externe (08.02.95) şi Concepţia securităţii naţionale (05.05.95), ambele adoptate în câteva luni de la adoptarea Constituţiei, documente care nu o singură dată au fost obiectul criticii celor mai diferiţi specialişti din cele mai diferite domenii.

Astfel, Concepţia securităţii naţionale nu conţine în genere nici o referinţă la oarecare obiective sau interese naţionale sau vitale şi explică nu ***ce*** şi ***cum*** vom proteja, dar ***cine are asemenea misiuni***. În plus, chiar şi principiile, obiectivele, misiunile şi importanţa acestui document au fost în scurt timp date uitării. Nu este oare acesta motivul principal că reforma militară, lansată cu patru ani în urmă, aşa şi n-a fost definită şi adoptată printr-un document oficial şi este substituită prin diminuarea periodică a efectivului Armatei Naţionale şi prin restructurări organizatorice permanente, deseori lipsite de logică militară, dar impuse de conjunctură politică. Nu este oare acesta motivul că ministerul securităţii de stat a fost substituit printr-un serviciu cu rol şi misiuni ascunse de la societatea civilă, dar care tot mai des este acuzat de "spionaj politic" în favoarea forţelor de la putere.

©Institutul de Politici Publice 2001

O confuzie regretabilă este admisă şi în Concepţia politicii externe, care nu determină interesele naţionale, dar menţionează nişte priorităţi a politicii externe care, în concordanţă cu oarecare? interese naţionale, vor asigura edificarea statului moldovenesc:

"Drept priorităţi în politica sa externă Republica Moldova consideră: consolidarea independenţei şi suveranităţii ţării; asigurarea integrităţii teritoriale; afirmarea ţării în calitate de factor de stabilitate pe plan regional; contribuirea la promovarea reformelor social-economice necesare pentru tranziţia la economia de piaţă şi ridicarea bunăstării populaţiei; edificarea statului de drept în care vor fi garantate şi aduse la nivelul standardelor internaţionale drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului, precum şi ale persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale.

Realizarea acestor priorităţi ce constituie esenţa politicii externe a Republicii Moldova, va asigura în concordanţă cu interesele naţionale majore, edificarea statului nostru în calitate de stat independent, unitar şi indivizibil, care întreţine relaţii reciproc avantajoase cu toate ţările lumii.

(Concepţia politicii externe. cap.II)

Numai într-un singur caz - în unul din numeroasele Programe de activitate ale nu mai puţin de numeroaselor Guverne (cel din 04.06.98) - am reuşit să găsim, printre rânduri, o definiţie a intereselor naţionale în următoarea formulă: "Priorităţile de bază ale politicii Guvernului derivă din interesele naţionale***, care constau în afirmarea statalităţii, restabilirea integrităţii teritoriale, formarea unui complex economic viabil unic în condiţiile economiei de piaţă, în care bunăstarea materială, dezvoltarea fizică şi spirituală a poporului să depindă de rezultatele activităţii fiecăruia şi ocuparea de către Moldova în viitorul apropiat a unui loc binemeritat în contextul european şi mondial."***

În asemenea situaţie nu este greu de înţeles de ce principala întrebare care persistă din exterior şi la care noi nu avem un răspuns clar şi tranşant este "Ce dorim?". Ce dorim de la Europa, de la CSI, de la vecini, de la Tiraspol, ce dorim în politică, în economie, în securitate, în sfera socială? - Răspunsul pe care îl auzim din gura liderilor puterii şi celor mai mici funcţionari de stat poate fi redus la sintagma "Să fie bine!", cu explicaţii superficiale dar şi nenumărate în soluţii privind modul în care acest "bine" ar putea fi obţinut. Cu atât mai mult că variantele de răspuns sunt aproape egale cu numărul respondenţilor.

Moldova si Moldovioarele

… Exista mai multe Moldove: exista o Moldova a taranilor moldoveni de la tara si una a rusilor de la Chisinau, o Moldova a intelectualilor si una a analfabetilor, o Moldova a bisnitarilor si una a bugetarilor, o Moldova a milionarilor si una a cersetorilor, o Moldova a politicienilor si una a alegatorilor, o Moldova a ateilor si una a credinciosilor, o Moldova a nationalistilor si una a cosmopolitilor, o Moldova proeuropeana si una prorusa, o Moldova a basarabenilor romani si una a moldovenilor rusificati s.a.m.d.

©Institutul de Politici Publice 2001

Lucrurile insa nu se termina aici. Vorba e ca si in interiorul acestor Moldove, diferite, mai exista cate o Moldovioara-doua, de asemenea foarte diferite de celelalte. Astfel, in Moldova nationalistilor exista o Moldovioara a patriotilor, dar si una a nationalistilor pe bani; in Moldova proeuropeana exista o Moldovioara a democratilor adevarati, dar si una a internationalistilor kominternisti; in Moldova prorusa exista o Moldovioara a rusilor ce ne urasc si una a rusilor care nu ne iubesc; in Moldova basarabenilor romani exista o Moldovioara a basarabenilor unionisti, dar si una a basarabenilor statalisti; in Moldova moldovenilor rusificati exista o Moldovioara a moldovenilor antirusi, dar si una a moldovenilor antiromani…. Si asa mai departe.

(Flux 20.04.2001)

Cu părere de rău atitudinea insuficientă şi deseori superficială faţă de interesele naţionale şi, evident, faţă de securitatea acestora predetermină fragilitatea şi vulnerabilitatea întregului organism statal. Cea mai elocventă confirmare în acest sens este faptul că, în prezent, în programele partidelor politice şi în programele de guvernare problemele intereselor naţionale şi problemele securităţii naţionale rămân a fi de o importanţă secundară şi nu mai sunt abordate nici cu ocazia campaniilor electorale.

În consecinţă, politica promovată de echipele de guvernare şi partidele politice, focalizând eforturile spre obţinerea unor obiective imediate, în majoritatea lor de ordin economic şi social, deseori ignorează promovarea adevăratelor valori şi interese naţionale şi nu au obţinut determinarea şi afirmarea unei opţiuni clare, acceptate la nivel naţional privind obiectivele naţionale strategice şi cele ale politicii de securitate.

Această situaţie confuză şi ambigue ne impune nu să examinăm corectitudinea şi logica definirii intereselor naţionale ale Republicii Moldova, dar să propunem un model şi o variantă de definire.

Abordând problema definirii intereselor naţionale ale Republicii Moldova este obligatoriu de a porni de la unele postulate şi definiţii de sinteză în baza noţiunilor şi argumentărilor enunţate în capitolele anterioare:

1. Sistemul intereselor naţionale ale Republicii Moldova este constituit din ansamblul <u>intereselor fundamentale cu caracter universal</u> ale individului, societăţii şi statului şi <u>intereselor cu caracter situativ</u> bazate pe situaţia şi condiţiile concrete ale statului moldovenesc şi formate sub impactul factorilor de influenţă geografic, economic, politic, istoric, demografic, social, informaţional, etc.
2. Interesele naţionale predomină în faţa tuturor altor evenimente, tendinţe, doleanţe ale unor părţi aparte a populaţiei şi conjuncturilor politice.
3. interesele naţionale există obiectiv şi nu pot fi negociate, tratate sau reformulate conjunctural, ignorarea intereselor naţionale de către o parte a populaţiei, de unele elite politice sau organele de stat pot avea ca efect dispariţia statului ca subiect independent al raporturilor internaţionale.
4. Interesele naţionale se bazează pe valorile şi patrimoniul naţionale, potenţialul moral şi intelectual al societăţii şi sînt realizate/asigurate prin activitatea de perspectivă în domeniile economic, politic, militar, social, demografic, informaţional, ecologic, etc.

©Institutul de Politici Publice 2001

5. Interesele naţionale călăuzesc şi animă conduita statului în politica internă şi politica externă şi reprezintă un concept generalizat al elementelor ce alcătuiesc nevoile şi năzuinţele sale vitale: existenţa, respectarea drepturilor şi libertăţilor individului, independenţa, suveranitatea, integritatea teritorială, securitatea, bunăstarea economică şi siguranţa ecologică.
6. Armonizarea intereselor naţionale ale ţării la nivel regional şi internaţional este o condiţie indispensabilă a stabilităţii şi securităţii.
7. Între interesul naţional şi politică există o relaţie funcţională evidentă, politica, inclusiv cea de securitate, fiind subordonată şi determinată în coordonatele şi componentele sale de interesele naţionale, orice atingere a intereselor naţionale constituie act de ostilitate care atrage riposta.
8. Ecuaţia securităţii conţine un număr important de variabile cu o conotaţie economică, socială, politică, geopolitică şi militară; cunoaşterea şi gestionarea cît mai corespunzătoare a acestor variabile, studierea evoluţiei şi interacţiunii lor, permit prognozarea impactului acestora asupra intereselor naţionale.

Conştientizarea acestor postulate şi definiţii de sinteză precum şi a factorilor universali şi factorilor situativi de influenţă enunţaţi mai sus ar permite determinarea şi definirea cât mai precisă a intereselor naţionale fundamentale.

Acceptând corectitudinea şi viabilitatea abordării universaliste a conceptului intereselor naţionale putem să determinăm următoarele interese naţionale fundamentale cu caracter permanent şi universal: ***suveranitatea, independenţa, integritatea teritorială şi prosperitatea economică.*** Această formulare este valabilă pentru majoritatea statelor lumii însă problema majoră care apare dintr-o asemenea abordare este păstrarea caracterului său difuz şi diluat asemenea unei definiţii academice.

Limitate la aceste determinări interesele naţionale rămân a fi ambigue şi permit o varietate de tratări subiective, manipularea facilă de către extremele politice şi o percepţie difuză atât în interiorul cât şi exteriorul ţării - or, nu are nici un sens practic-aplicativ.

Sensul practic şi utilitatea definirii desfăşurate a intereselor naţionale constă în formularea unui mesaj clar adresat cetăţeanului, societăţii, forţelor politice, statelor vecine şi comunităţii internaţionale în întregime, mesaj în baza şi în jurul căruia pot fi concepute strategii şi politici concrete.

Pentru formularea unor definiţii desfăşurate ne vom baza pe modelul factorilor situativi din capitolul precedent. În urma examinării fiecărui factor în parte putem determina următoarele elemente care influenţează asupra determinării intereselor naţionale ale Republicii Moldova:

Factorul geografic:

- teritoriu mic;
- frontieră amenajată şi controlată în vest, frontieră semi-transparentă şi semi-controlată în nord şi sud, frontieră necontrolată în est;
- lipsă de acces la mare, lipsa fluviilor navigabile interne sau de tranzit, sector limitat de acces la Dunăre fără infrastructura portuară;

©Institutul de Politici Publice 2001

- reţea de transport terestru (auto şi cale ferată) subdezvoltată cu conecţiuni slabe la arterele principale de transport internaţional, artere de tranzit nevalorificate;
- resurse energetice proprii insuficiente, lipsa rezervelor proprii de petrol şi gaz natural, altor bogăţii naturale;
- rezerve naturale fără importanţă economică (cu excepţia pământului fertil).

Factorul geopolitic:

- incertitudinea unui echilibru şi a stabilităţii într-o lume multipolară în formare şi cu o singură superputere îndepărtată, relaţii internaţionale instabile cu modificări profunde permanente;
- procese integraţioniste cu implicare diferenţiată, cu vectori şi viteze diferite;
- lipsa unor garanţii de securitate în regiune;
- situarea la pragul conflictual cu caracter civilizaţional, cultural, religios;
- influenţa atractivă a NATO pentru majoritatea statelor din regiune, probabilitate ridicată a lărgirii acesteia până la frontiera vestică a RM;
- situarea la frontiera de influenţă a SUA şi Uniunii Europene pe de o parte şi a Federaţiei Ruse pe de altă parte cu prevalarea intereselor şi influenţei asupra Republicii Moldova a celei din urmă.

Factorul politic extern:

- stat mic înconjurat de două state cu mult mai mari şi mai puternice;
- lipsa garanţiilor de securitate externe;
- statut de neutralitate permanentă nerecunoscut şi negarantat din exterior;
- stat-membru al CSI - uniune "semi-moartă" cu puternice tendinţe centrifuge;
- influenţa politică determinantă a Federaţiei Ruse, care controlează o parte a teritoriului naţional printr-un regim marionetă şi printr-o prezenţă militară fără statut juridic;
- dezinteres internaţional general şi interese diferite ale actorilor externi în problema regiunii transnistrene;
- participare la procese integraţioniste reciproc conflictuale;
- imagine de stat "fără cârmă", fără mesaje şi opţiuni clare în exterior;
- fază de criză politico-economică în Rusia şi Ucraina cu perspective incerte;
- situaţie politico-economică în fază de ameliorare, combinată cu procese integraţioniste de orientare europeană în România;
- relaţii externe dominate de dependenţa economică externă, de accesul fluctuant la surse energetice şi dependent de bunăvoinţa vecinilor;
- probleme de frontieră cu Ucraina.

Factorul politic intern:

- orânduire constituţională fragilă;
- crize guvernamentale permanente;
- lipsă de coerenţă şi continuitate politică;
- existenţa teritoriilor, frontierelor şi administraţiilor necontrolate;
- proces de reformare şi democratizare discreditat;
- venirea la putere a extremelor politice care nu au ca scop major consolidarea statalităţii, suveranităţii şi independenţei Republicii Moldova;
- existenţa factorului găgăuz - sursă "mocnitoare" suplimentară de separatism şi tensiune în interiorul ţării;

©Institutul de Politici Publice 2001

- corupţie de proporţii;
- opinie publică dezorientată, cu o susţinere slabă în favoarea politicii oficiale;
- potenţial spiritual şi ştiinţific în decădere;
- forţe şi elite politice discreditate în conflicte de conjunctură şi prin incapacitatea de a se subordona intereselor naţionale.

Factorul economic:

- stat sărac, PIB mic, nivel de trai sub pragul sărăciei;
- criză economică continuă agravată de stagnare conceptuală;
- criză investiţională şi de imagine din exterior;
- lipsă de deschidere către economia mondială;
- datorii externe enorme în creştere şi obligaţii de achitare cu mult peste capacităţile reale, economie la prag de faliment;
- "gaura neagră" a regiunii transnistrene;
- economie tenebră de proporţii şi evaziuni fiscale enorme;
- ţară agrară, sector agroindustrial slab, industrie embrionară, potenţial tehnico-ştiinţific nesemnificativ;
- unicul sector real - agricultura - la limita de supravieţuire;
- dependenţă economică majoră de piaţa de desfacere şi de sursele energetice din est;
- exodul masiv al forţei de muncă.

Factorul istoric:

- frontiere artificiale fără precedent, rădăcini şi experienţă istorică;
- independenţă "dăruită" şi "nemeritată";
- perioadă scurtă pentru afirmarea tradiţiilor de statalitate predominată de lupte şi intrigi politice interne;
- discordie dintre legăturile spirituale cu vestul şi legăturile economice cu estul;
- nostalgia unei vieţi mai prospere.

Factorul demografic şi social:

- tendinţe importante de emigrare-depopularizare;
- existenţa unui important potenţial de conflictualitate în raporturile dintre grupurile etnice;
- inechitate socială în creştere şi nivel de trai sub pragul sărăciei în continuă scădere;
- discordie continuă în problema lingvistică;
- conflict religios în cadrul aceleiaşi confesiuni;
- lipsa ideologiilor naţionale, patriotism discreditat, indiferenţă socială şi lipsă de încredere în forţele politice, instituţiile de stat şi propriul viitor.

Această listă, desigur, deloc exhaustivă, a factorilor şi elementelor situative ar părea să fie destul de aproape de obiectivitate şi reprezintă acel minim de repere de care trebuie să ţinem cont la formularea definiţiilor finale. Însă, cu cât elaborarea acestei liste este relativ mai simplă, cu atât următorul pas - selectarea elementelor determinante, combinarea, reformularea, compararea acestora şi, în final, definirea şi clasificarea intereselor naţionale - este mai complex şi mai dificil. Evident, că la această etapă efortul unui cercetător independent apare a fi insuficient în raport cu

©Institutul de Politici Publice 2001

complexitatea şi importanţa problemei. Şi aici riscăm să ne asemănăm unor partide sau mişcări pseudo-politice care, din această listă, selectează două-trei elemente mai pe înţelesul publicului larg şi le transformă în lozinci şi slogane, prezentându-le drept sursa tuturor problemelor actuale.

Examinând cu atenţie aceşti factori şi elemente, din an în an tot mai multe, mai persistente şi mai pesimiste pentru viitorul ţării noastre ne reîntoarcem la faptul că interesele permanente şi universale cu caracter academic (***suveranitatea, independenţa, integritatea teritorială şi prosperitatea economică***), formulate de majoritatea statelor în sensul acceptării unor principii şi reguli cu caracter universal, au pentru Republica Moldova o importanţă cu totul aparte, condiţionată de pericolele reale ale însăşi existenţei statului moldovenesc.

Ca urmare, este important de a conştientiza că interesele naţionale vitale şi imediate ale Republicii Moldova sunt şi consolidarea suveranităţii şi independenţei naţionale, si asigurarea integrităţii teritoriale, şi păstrarea stabilităţii orânduirii constituţionale, şi asigurarea păcii civile şi a concordiei naţionale, şi consolidarea ordinii de drept şi încheierea procesului de constituire a societăţii democratice, precum şi în neutralizarea motivelor şi condiţiilor care contribuie la apariţia extremismului politic, separatismului etnic şi consecinţelor lor - conflictelor sociale, interetnice, religioase şi terorismului.

În opinia noastră ***consolidarea suveranităţii şi independenţei statului***, în primul rând înseamnă asigurarea supremaţiei puterii de stat în interiorul ţării şi a independenţei politice faţă de alte state, posibilitatea de a alege şi dezvolta sistemul politic, economic, social şi cultural fără un amestec din afară, inviolabilitatea teritorială şi îndeplinirea altor principii general acceptate în condiţiile îndeplinirii cu bună credinţă de către Republica Moldova a obligaţiunilor sale internaţionale asumate. La baza realizării acestor interese primordiale ale statului se află activitatea politică şi diplomatică, colaborarea în cadrul relaţiilor multilaterale interstatale, efectuate în scopul creării unui mecanism internaţional de securitate a ţării şi menţinerea capacităţii de apărare a statului. Participarea Republicii Moldova în activitatea organismelor internaţionale şi integrarea în structurile de securitate europene oferă statului o reală posibilitate de a consolida securitatea naţională şi de a asigura suveranitatea şi independenţa ţării, contribuind, concomitent, la instaurarea stabilităţii politice pe continentul european şi în regiune.

Asigurarea integrităţii teritoriale a statului în primul rând înseamnă soluţionarea diferendului transnistrean, restabilirea controlului şi suveranităţii asupra întregului teritoriu, şi prin aceasta crearea condiţiilor minime necesare pentru economia ţării.

Afirmarea statutului de neutralitate permanentă în primul rând înseamnă formarea unui pol de stabilitate şi securitate în plan regional, formarea unui echilibru dintre interesele ţărilor dominante şi ţărilor vecine, dezamorsarea surselor conflictuale din interior.

Asigurarea respectării drepturilor şi libertăţilor omului, echităţii sociale, legalităţii şi pluralismului politic. Edificarea statului de drept este indispensabil legat de crearea şi asigurarea condiţiilor în care vor fi garantate şi aduse la nivelul

©Institutul de Politici Publice 2001

standardelor internaţionale drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului, precum şi ale persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale.

Interesele naţionale în domeniul militar constau în formarea unui potenţial al siguranţei naţionale, a unor capacităţi de apărare a independenţei, suveranităţii şi integrităţii teritoriale, de prevenire şi descurajare a agresiunii militare contra Republicii Moldova, în asigurarea condiţiilor paşnice de dezvoltare a statului şi naţiunii.

Evident că interesele menţionate pot fi realizate numai prin consolidarea forţelor politice şi a întregii societăţi în baza unei politici naţionale, precum şi prin politica externă a Republicii Moldova, bazată pe principiile de cooperare internaţională, nerecurgere la forţă sau la ameninţarea cu forţa, reglementarea diferendelor internaţionale prin mijloace paşnice, neamestec în treburile interne ale statelor şi alte principii în conformitate cu Carta ONU. În acest sens suntem de opinia că Republica Moldova trebuie să promoveze o politică de neutralitate permanentă, angajându-se să nu ia parte la conflicte armate, la alianţe politice, militare sau economice care au ca scop pregătirea războiului, să nu folosească teritoriul său pentru amplasarea bazelor militare străine, să nu deţină, să nu producă şi să nu experimenteze arme de distrugere în masă.

Concomitent, sunt considerate indispensabile acţiunile de sprijinire a încheierii şi respectării acordurilor în domeniul neproliferării armei nucleare, controlului asupra armamentului, a eforturilor îndreptate spre dezarmare şi destindere a încordării, ne-acceptarea politicii hegemoniste a dictatului, a constrângerii politice şi economice, a împărţirii sferelor de influenţă considerând drepturi inalienabile ale fiecărui popor egalitatea suverană a statelor şi opţiunea liberă a căilor lor de dezvoltare.

III. RISCURI ŞI PERICOLELE LA ADRESA INTERESELOR NAŢIONALE

Riscurile perioadei actuale se caracterizează printr-o mare diversitate şi prin creşterea ponderii ameninţărilor interne faţă de cele externe, a riscurilor "neconvenţionale" faţă de cele "convenţionale", a riscurilor indirecte faţă de cele directe.

Contextul geo-strategic nou, noul cadru economic şi ideologic al securităţii statelor central şi est-europene în perioada ulterioară "războiului rece" ne-a adus în situaţia complexă de a ne confrunta cu riscuri decurgând din exploatarea în sens distructiv a diferenţelor de natură religioasă şi etnică, generatoare de conflicte, dintre care unele cu caracter militar deschis, riscuri precum terorismul internaţional, traficul de droguri, riscurile specifice asociate tranziţiei, dar şi de a fi în măsură a conştientiza factori de risc care acţionau de multă vreme, însă erau complet ignoraţi, precum dezastrele ecologice, catastrofele naturale şi tehnologice.

Aceste riscuri de insecuritate sunt deosebit de complexe şi se întrepătrund de cele mai multe ori, precum înseşi legaturile din diferitele domenii între actorii sistemului internaţional căruia li se conferă una dintre cele mai actuale trăsături ale sale - incertitudinea. De aceea, analiza riscurilor şi ameninţărilor la adresa securităţii naţionale, cu scopul evident de a dezvolta strategii de securitate care să le adreseze

©Institutul de Politici Publice 2001

răspunsuri credibile, se înscrie în demersul firesc de a concepe mecanisme cât mai eficiente de asigurare contra incertitudinii.

Caracterul interdependent şi transfrontalier al acestor noi sau nou-conştientizate surse de risc reclamă armonizarea strategiilor de securitate care li se adresează, deci cooperare în gestionarea lor. Cooperare, atât internaţională, cât şi interdisciplinară, confruntarea cu problemele de risc şi securitate reclamând, pe lângă contribuţia politicienilor şi a specialiştilor militari, şi pe cea a inginerilor, economiştilor, naturaliştilor, a specialiştilor din câmpul ştiinţelor sociale, etc.

Elaborarea umor planuri complexe şi integrate, cu utilizare în procesul decizional, având ca finalitate dezvoltarea unui management al riscului, este condiţionată de realizarea unor analize de risc cât mai complete.

Lipsa de corelare a programelor de evaluare a riscului şi de management, la diferite nivele (local, naţional, subregional, regional, mondial), reprezintă astăzi un risc în sine.

Când vorbim despre evaluarea sau cuantificarea riscului, trebuie să avem în vedere posibilitatea apariţiei unui eveniment nedorit, precum şi consecinţele apariţiei lui, împărţite pe clase, în funcţie de ţintele afectate şi măsurile de risc reclamate.

Deci, sursele de risc nu sunt independente, ci intercondiţionate. Ele se influenţează reciproc, rezultând o diversitate de scenarii posibile. Importanţa unui scenariu este cu atât de mai mare cu cât poate influenţa mai multe alte scenarii.

Deoarece riscul nu reprezintă numai o stare de lucruri, ci este şi un product mental, este importantă "percepţia percepţiei riscului". Din acest punct de vedere este iminentă necesitatea sensibilizării opiniei publice, societăţii în general şi diferitelor ei segmente, a celui politic în special, cu privire la aceste probleme, acţionând pentru formarea unei culturi de securitate - "Safety Culture", problemă aflată în concordantă cu tendinţa actuală de a concepe securitatea nu doar în termenii securităţii statului, ci, în mod explicit, şi în termenii securităţii oamenilor, ca grupuri sau indivizi.

Conceperea şi implementarea unor strategii de protecţie împotriva unor ameninţări externe (mergând până la ameninţări la adresa suveranităţii şi integrităţii teritoriale) trebuie să fie în întregime misiunea unor servicii specializate (servicii care să fie credibile şi care să nu aibă alt obiect şi alt orgoliu decât acela al interesului naţional) şi presupun cunoaşterea şi folosirea în scopuri naţional-statale a unor tehnici psihologice (educative, comunicaţionale, etc.) de stimulare a sentimentului patriotic şi orientare în direcţie constructivă. Patriotismul (un patriotism autentic, şi nu unul de reacţie sau "pseudopatriotism") trebuie să reprezinte un component de bază al acestei “Safety Culture”.

Încercarea de a lista principalele riscuri de insecuritate caracteristice zonei căreia îi aparţinem poate reprezenta un pas în direcţia formării acestei adevărate culturi pentru securitate, pentru siguranţă.

Trecând în revistă interesele naţionale ale ţării constatăm existenţa unei multitudini de pericole politice, economice, social-culturale, ecologice, militare, care pun însă-şi statalitatea ţării într-un pericol important şi tărăgănarea soluţionării

©Institutul de Politici Publice 2001

problemelor ce ţin de aceste interese, se sincronizează cu dispariţia ei ca stat sau cu o independenţă fictivă a ei.

Realizarea intereselor naţionale ale statului sunt nemijlocit legate de asigurarea condiţiilor interne şi externe corespunzătoare pentru materializarea lor.

Teritoriul Republicii Moldova este plasat în regiunea, unde se ciocnesc interesele unor state mai mari şi mai puternice, unde situaţia geopolitică totdeauna a fost şi este periculoasă din punct de vedere a conflictelor şi instabilităţii, şi este agravată de prezenţa forţelor militare ilegale şi străine în ţară şi care nu se află sub controlul direct al conducerii oficiale, noi nu putem exclude tentativele presiunilor politice, economice şi militare asupra statului, care prezintă un pericol pentru securitatea naţională.

Prin pericol pentru securitatea naţională se subînţelege intenţia forţelor ostile, manifestată sub orice formă, sau factorul de ordin ecologic, tehnic şi de altă natură, a căror realizare sau influenţă poate constitui o ameninţare pentru persoană, societate şi stat.

Drept pericole principale pentru securitatea naţională se consideră:

- agresiunea directă şi revendicările teritoriale ale altor state;
- conflictele locale sau regionale în apropierea nemijlocită a frontierelor Republicii Moldova, inclusiv cele ce ţin de relaţiile nereglementate dintre diferite state din regiune;
- transportarea necontrolată a armamentului, precum şi a componentelor armelor nucleare, bacteriologice şi chimice pe teritoriul Republicii Moldova şi în aproprierea nemijlocită a frontierelor ei;
- acţiunile îndreptate spre schimbarea prin violenţă a orânduirii constituţionale, subminarea sau lichidarea suveranităţii, independenţei şi integrităţii teritoriale a republicii;
- acţiunile îndreptate spre subminarea sau lichidarea potenţialului economic, tehnico-ştiinţific şi defensiv al ţării, precum şi crearea situaţiilor de pericol ecologic;
- acţiunile îndreptate spre tensionarea situaţiei sociale şi provocarea conflictelor sociale;
- terorismul, crima organizată, traficul de droguri, imigraţia ilegală;
- acţiunile având drept scop lezarea drepturilor şi libertăţilor constituţionale ale cetăţenilor.

Totodată, Republica Moldova este nevoită să ţină cont de existenţa pericolelor militare reale pentru suveranitatea, independenţa şi integritatea teritorială:

- prezenţa pe teritoriul republicii a trupelor străine;
- existenţa formaţiunilor militare ilegale în raioanele de est ale ţării şi pericolele militare potenţiale;
- tentative de amestec din afară în treburile interne, de destabilizare a situaţiei politice interne din stat;

©Institutul de Politici Publice 2001

- activitatea organizaţiilor separatiste, orientarea spre violarea armată a integrităţii teritoriale a republicii;
- crearea formaţiunilor militare ilegale.
- eventualitatea pretenţiilor teritoriale;

Astfel există un şir de factori interni şi externi, care se pot îmbina şi completa unii pe alţii şi ca rezultat, pot ameninţa interesele naţionale ale Republicii Moldova.

Principalii factori de risc interni de natură politică, economică, socială şi militară care trebuie luaţi în consideraţie la momentul actual în vederea asigurării securităţii naţionale sunt următorii:

- instabilitatea politică şi socială;
- criza spiritual-patriotică în societate;
- exodul masiv al forţei de muncă;
- declinul economic, deficitul balanţei de plăţi şi al Bugetului de stat;
- dezbinarea teritorială a complexului economic al ţării în două sisteme coexistente în condiţii juridice şi forme organizaţionale diferite;
- dependenţa unilaterală de furnizorii resurselor energetice;
- costurile sociale generate de tranziţia spre economia de piaţă (şomajul, insuficienţa protecţiei şi asistenţei sociale, scăderea nivelului de trai a unei părţi considerabile a populaţiei, calitatea joasă a pregătirii profesionale);
- manifestările extremiste, separatiste;
- prezenţa pe teritoriul republicii a trupelor militare străine;
- tulburările şi convulsiile sociale;
- insuficienţele cadrului legislativ aflat în proces de modificare şi de adaptare în conformitate cu cerinţele societăţii democratice;
- corupţia;
- traficul de armament şi muniţii;
- traficul de droguri, crima organizată, economia tenebră, acţiunile de tip terorist;
- scăderea calităţii asistenţei medicale;
- diminuarea sporului natural al populaţiei;
- migraţia ilegală;
- scăderea calităţii mediului ambiant.

Importanţa acestor factori, ca urmare a vulnerabilităţii interne, cauzate inevitabil de procesul de tranziţie, pentru Republica Moldova este indiscutabil din motivul, că pericolul subversiunii interne tinde să capete superioritate asupra unei eventuale agresiuni externe.

Unul din factorii ce afectează grav securitatea naţională este existenţa regiunilor cu tendinţă separatistă (raioanele de Est ale Republicii Moldova), unde de fapt statul nu-şi exercită suveranitatea. Acest factor este determinat de:

- existenţa conflictului din raioanele de Est ale ţării şi lipsa poziţiei constructive a liderilor regimului anticonstituţional pentru soluţionarea lui, tendinţa lor de a crea statul transnistrean independent;

©Institutul de Politici Publice 2001

- existenţa formaţiunilor militare ilegale ale aşa zisei RMN, pregătite şi înzestrate bine, organizate după modelul clasic al forţelor armate;
- prezenţa ilegală trupelor străine în raioanele din stânga Nistrului, precum şi tergiversare de către Rusia a retragerii unităţilor sale militare de pe teritoriul ţării;
- proliferarea necontrolată a armamentului şi muniţiilor, în special în aceste raioane, creşterea criminalităţii ca rezultat;
- lansarea producerii proprii a armamentului şi tehnicii militare în aşa zisa RMN, ce contribuie la perfecţionarea înzestrării formaţiunilor militare ilegale;
- activitatea în aceleaşi raioane a aşa numitei căzăcimi, atât a celei locale, cît şi a celei străine;
- susţinerea economică, politică, militară tacită a aşa zisei RMN de către unele personalităţi oficiale şi grupări politice ruse.

Principalii factori de risc din mediul internaţional care ar putea afecta securitatea naţională a Republicii Moldova pot fi consideraţi:

- fenomenele de instabilitate ce caracterizează trecerea de la vechea la noua ordine de securitate europeană, existenţa în proximitatea frontierelor naţionale a unor zone de instabilitate politică, socială şi militară, a unor conflicte potenţiale sau actuale;
- expansiunea agresivă a reţelelor şi a activităţilor terorist-extremiste, a crimei organizate transnaţionale - traficul de droguri, criminalitate economico-financiară, trafic transfrontalier ilegal de persoane, de materiale radioactive şi strategice, de armament şi muniţii;
- tentative de presiune din afară împotriva suveranităţii, independenţei şi integrităţii teritoriale, folosind acţiunile separatiste din interiorul ţării;
- agresiunea directă sau o eventuală pregătire a ei în baza unor revendicări teritoriale sau altor diferende interstatale nereglementate;
- prezenţa trupelor militare străine, temporar amplasate pe teritoriul Republicii Moldova;
- interesele geopolitice şi geostrategice ale marilor puteri în regiune;
- relaţiile nereglementate dintre diferite state din regiune;
- fragilitatea situaţiei generale a ţării aflate în tranziţie, limitarea accesului statului la resursele vitale pentru populaţie şi economie, dependenţa economică de factori externi;
- pierderea unor pieţe tradiţionale de desfacere;
- acţiunile întreprinse de un stat sau un grup de state îndreptate spre blocarea sau izolarea economică a ţării, subestimarea sau lichidarea potenţialului ei economic, tehnico-ştiinţific şi defensiv;
- tentative şi acţiuni din exterior ce au ca scop influenţa negativă asupra sistemului financiar-bancar al ţării şi devalorizarea valutei naţionale;
- răspândirea necontrolată a tehnologiilor şi a materialelor nucleare, a mijloacelor de distrugere în masă, a armamentelor şi a altor mijloace letale neconvenţionale;

©Institutul de Politici Publice 2001

- efectuarea unor activităţi cu caracter militar, folosirea de tehnologii, experimentarea unor sisteme noi de armament şi muniţii în vecinătatea nemijlocită a Republicii Moldova ce pot provoca un pericol pentru echilibrul ecologic al ţării, existenţa în proximitatea frontierelor naţionale a unor obiective cu un grad ridicat de risc.

Astfel, constatând starea generală de ambiguitate în ceea ce priveşte definirea şi acceptarea la nivel naţional a intereselor naţionale şi a strategiilor de implementare a acestora, a multitudinii de riscuri şi pericole la adresa lor apare principala concluzie a acestui studiu care este necesitatea stringentă a revizuirii Concepţiei securităţii naţionale şi a Concepţiei politicii externe, precum şi a redefinirii rolului şi misiunilor Consiliului Suprem de Securitate.

Bibliografie:

Constituţia Republicii Moldova (1994)

Concepţia securităţii naţionale a Republicii Moldova (1995)

Concepţia politicii externe a Republicii Moldova (1995)

Strategia de securitate naţională a României (1999)

Cartea albă a Guvernului "Armata României 2010: Reformă şi integrare Euro-Atlantică" (1999)

Concepţia integrată privind securitatea naţională a României (1996)

Concepţia (bazele politicii de stat în domeniul) securităţii naţionale. (1997)

Концепция национальной безопасности Российской Федерации (10.01.2000)

Obiectivele principale şi principiile securităţii naţionale ale Republicii Slovace. (1996)

Cartea albă a securităţii Republicii Federative Germane. (1994)

National Security Concept of the Republic of Bulgaria. (1997)

Michael G.Roskin, *National Interest: From Abstraction to Strategy* (US Army War College's Strategic Studies Institutes, 1994)

Bohdan Lupiy, *Ukraine and European Security: International Mechanisms as Non-Military Security Option for Ukraine* (NATO Defense College, Peter Lang 1996)

Martin Wight, *Politica de putere,* Editura ARC, Chişinău 1998

F.S.Oliver, *The Endless Adveture*.

Pierre de Senarclens. *La politique internaţionale.* Armand Colin Editeur. Paris 1992

Hans Morgenthau. *Politics among Naţion.*

Marc Bonnefous. *Politique et diplomatie*. Defencs Nationale. 4.1994 Paris

Александр Буриан, *Геополитические перспективы молдавской государственности.* "Plai Natal", 17.12.1999. "Независимая Молдова", 05.02.1992

Donald E. Nuechterlein*, America Recommitted: United States National Interests in a Restructured World,* 1991 University Press of Kentucky

Dicţionar politic. *Lexicon of terms and concepts in public administration, public policy and political science.* Kyiv. Osnovy Publishers. 1998

©Institutul de Politici Publice 2001

Anexa 1

INTERESELE NAŢIONALE ALE STATELOR STRĂINE

1. ROMÂNIA

"Interesele naţionale fundamentale ale României sunt:

- Garantarea şi promovarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale şi a siguranţei cetăţenilor ţării.
- Consolidarea unui regim politic democratic, bazat pe respectarea Constituţiei şi supremaţia legii.
- Asigurarea existenţei statului naţional român, suveran şi independent, unitar şi indivizibil.
- Sprijinirea legăturilor cu românii din afara graniţelor ţării, pentru conservarea identităţii lor.
- Participarea României la asigurarea securităţii şi stabilităţii în Europa."

Surse: Strategia de securitate naţională a României (1999)
Cartea albă a Guvernului "Armata României 2010: Reformă şi integrare Euro-Atlantică" (1999)

"Interesele fundamentale ale României, care determină politica ei de securitate, sunt:

- dezvoltarea României ca stat naţional, unitar, suveran, independent, indivizibil, de drept, democratic şi social, prin consolidarea stării de legalitate, de echilibru şi de stabilitate socială, precum şi a sistemului său de relaţii externe;
- dezvoltarea unei economii sociale de piaţă dinamice, viabile şi competitive, ca bază de importanţă strategică a sporirii avuţiei naţionale - în condiţiile integrării

©Institutul de Politici Publice 2001

tot mai active în sistemul economic internaţional - a valorificării eficiente, în interesul ţării, a intereselor umane şi naturale de care aceasta dispune;

- asigurarea prosperităţii generale a societăţii româneşti, în măsură să permită funcţionarea unui sistem adecvat de protecţie socială, libera afirmare a personalităţii umane, condiţiile deplinei exercitări a drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor, inclusiv pentru persoanele aparţinând minorităţilor naţionale;
- dezvoltarea unei culturi şi a unei vieţi spirituale consonante cu valorile tradiţionale ale poporului şi cu vocaţia europeană şi universală;
- asigurarea vigorii, sănătăţii fizice şi morale a tuturor cetăţenilor ţării;
- protecţia mediului înconjurător, a condiţiilor naturale propice desfăşurării unei vieţi normale pentru toţi cetăţenii ţării;
- afirmarea statului român ca factor de stabilitate şi pace pe plan subregional şi continental, creşterea contribuţiei sale la edificarea unui climat de stabilitate şi pace pe plan mondial.

Surse: Concepţia integrată privind securitatea naţională a României (1996)

2. UCRAINA

Interesele naţionale ale Ucrainei

Interesele naţionale reflectă valorile fundamentale şi aspiraţiile poporului ucrainean, necesităţile sale de a dispune de condiţii de dezvoltare prosperă, precum şi metodele civilizate de a le realiza şi asigura.

Interesele naţionale ale Ucrainei şi prioritatea lor sînt condiţionate de situaţia concretă în ţară şi după hotarele ei.

Interesele naţionale prioritare ale Ucrainei sînt:

- crearea socităţii civile, ridicarea eficienţei organelor puterii de stat şi de autoadministrare locală, dezvoltarea instituţiilor democratice pentru asigurarea drepturilor şi libertăţilor omului;
- obţinerea bunăstării naţionale, stabilităţii politice şi sociale, garantarea drepturilor naţiunii ucrainene şi minorităţilor naţionale ale Ucrainei;
- asigurarea suveranităţii naţionale, integrităţii teritoriale şi inviolabilităţii frontierelor;
- crearea economiei de piaţă autosuficiente şi de orientare socială
- asigurarea condiţiilor de securitate din punct de vedere ecologic şi tehnologic a activităţii societăţii
- păstrarea şi majorarea potenţialului tehnico-ştiinţific
- întărirea (consolidarea) fondului genetic a poporului ucrainean, sănăţii lui fizice şi morale, potenţialului intelectual;
- dezvoltarea naţiunii ucrainene, identităţii istorico-naţionale a ucrainenilor; dezvoltarea orginalităţii etnice, culturale, lingvistice şi religioase a cetăţenilor turuor naţionalităţilor care formează poporul ucrainean;
- formarea relaţiilor egale în drepturi şi reciproc avantajoase cu toate ţările, integrarea în comunitatea europeană şi mondială.

©Institutul de Politici Publice 2001

Sursă: Concepţia (bazele politicii de stat în domeniul) securităţii naţionale. (1997)

……

II. НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ

Національні інтереси України відображають фундаментальні цінності та прагнення Українського народу, його потреби в гідних умовах життєдіяльності, а також цивілізовані шляхи їх створення і способи задоволення.

Національні інтереси України та їх пріоритетність обумовлюються конкретною ситуацією, що складається в країні та за її межами.

Пріоритетними національними інтересами України є:

створення громадянського суспільства, підвищення ефективності органів державної влади та місцевого самоврядування, розвиток демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини;

досягнення національної злагоди, політичної і соціальної стабільності, гарантування прав української нації та національних меншин України;

забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів;

створення самодостатньої соціально орієнтованої ринкової економіки;

забезпечення екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства;

збереження та підвищення науково-технологічного потенціалу;

зміцнення генофонду Українського народу, його фізичного і морального здоров'я та інтелектуального потенціалу;

розвиток української нації, історичної свідомості та національної гідності українців; розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності громадян усіх національностей, що складають Український народ;

налагодження рівноправних та взаємовигідних відносин з усіма державами, інтегрування в європейську та світову спільноту…..

КОНЦЕПЦІЯ (ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ) НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Схвалена Постановою Верховної Ради України від 16 січня 1997 року

3. FEDERAŢIA RUSĂ.

Interesele naţionale ale Rusiei.

Interesele naţionale ale Rusiei reprezintă un ansamblu echilibrat de interese ale individului, societăţii şi statului în domeniile economic, al politicii interne, social, internaţional, informaţional, militar, frontalier, ecologic şi altele. Acestea poartă un caracter de durată lungă şi definesc obiectivele principale, misiunile strategice şi curente a politicii interne şi externe a statului. interesele naţionale sunt asigurate de către instituţiile puterii de stat care îşi realizează funcţiile sale inclusiv în contact cu organizaţiile obşteşti formate în baza Constituţiei şi legislaţiei Federaţiei Ruse.

Interesele individului constau în realizarea drepturilor şi libertăţilor constituţionale, în asigurarea securităţii persoanei, în ridicarea calităţii şi nivelului de viaţă, în dezvoltarea fizică, spirituală şi intelectuală a persoanei şi cetăţeanului.

©Institutul de Politici Publice 2001

Interesele societăţii constau în consolidarea democraţiei, în crearea statului de drept şi statului social, în obţinerea şi menţinerea acordului public, în renovarea spirituală a Rusiei.

Interesele de stat constau în statornicia orânduirii constituţionale, suveranităţii şi integrităţii teritoriale a Rusiei, în stabilitatea politică, economică şi socială, în asigurarea necondiţională a legitimităţii şi menţinerea ordinii publice, în dezvoltarea colaborării internaţionale reciproc avanatjoase şi egale în drepturi.

Realizarea intereselor naţionale a Rusiei este posibliă numai în baza dezvoltării stabile a economiei. Din acest motiv interesele naţionale ale Rusiei în acest domeniu sunt determinante.

Interesele naţionale ale Rusiei în domeniul politicii interne constau în păstrarea stabilităţii orânduirii constituţionale, institutelor puterii de stat, în asigurarea păcii civile şi concordiei naţionale, integrităţii teritoriale, unităţii spaţiului juridic, ordinii de drept şi încheierea procesului de constituire a societăţii democratice, precum şi în neutralizarea motivelor şi condiţiilor care contribuie la apariţia extremismului politic şi religios, separatismului etnic şi consecinţelor lor - conflictelor sociale, interetnice, religioase şi terorismului.

Interesele naţionale ale Rusiei în domeniul social constau în asigurarea unui nivel înalt de viaţă a poporului.

Interesele naţionale în domeniul spiritual constau în păstrarea şi întărirea valorilor morale ale societăţii, a tradiţiilor de patriotism şi umanism, a potenţialului cultural şi ştiinţifica al ţării.

Interesele naţionale ale Rusiei în domeniul internaţional constau în asigurarea suveranităţii, consolidarea poziţiilor Rusiei ca unei superputeri - a unui centru de influenţă a lumii multipolare, în dezvoltarea relaţiilor reciproc avantajoase cu toate ţările şi comunităţile integraţioniste, în primul rând cu statele-membre ale Comunităţii Statelor Independente şi partenerii tradiţionali, în respectarea universală a drepturilor şi libertăţilor omului şi inacceptarea aplicării standardelor duble.

Interesele naţionale în domeniul informaţional constau în respectarea drepturilor şi libertăţilor constituţionale ale cetăţenilor în domeniul primirii informaţiei (получения информации) şi folosirii acesteia, în dezvoltarea tehnologiilor moderne de telecomunicaţii, în protecţia resurselor informaţionale de stat de la acces neautorizat.

Interesele naţionale ale Rusiei în domeniul militar constau în apărarea independenţei, suveranităţii, integrităţii statale şi teritoriale (), în prevenirea agresiunii militare contra Rusiei şi aliaţilor săi, în asigurarea condiţiilor pentru dezvoltarea paşnică democratică a statului.

Interesele naţionale ale Rusiei în domeniul frontalier (пограничной сфере) constau în crearea condiţiilor politice, juridice, organizaţionale, etc. pentru asigurarea pazei sigure a frontierei de stat a Federaţiei Ruse, în respectarea modului şi regulilor de desfăşurare a activităţilor economice şi altor activităţi în spaţiul de frontieră a Federaţiei Ruse.

Interesele naţionale ale Rusiei în domeniul ecologic constau în păstrarea şi ameliorarea stării mediului înconjurător.

Componente importante ale intereselor naţionale ale Rusiei sunt protecţia individului, societăţii şi statului contra terorismului, inclusiv celui internaţional, precum şi de la situaţii excepţionale cu caracter natural sau tehnogen şi consecinţelor lor, iar pe timp de război - de la pericole care apar odată acţiunile militare.

Concepţia securităţii naţionale a Federaţiei Ruse din 10.01.2000

©Institutul de Politici Publice 2001

Концепция национальной безопасности Российской Федерации от 10.01.2000

….II. Национальные интересы России

Национальные интересы России - это совокупность сбалансированных интересов личности, общества и государства в экономической, внутриполитической, социальной, международной, информационной, военной, пограничной, экологической и других сферах. Они носят долгосрочный характер и определяют основные цели, стратегические и текущие задачи внутренней и внешней политики государства. Национальные интересы обеспечиваются институтами государственной власти, осуществляющими свои функции, в том числе во взаимодействии с действующими на основе Конституции Российской Федерации и законодательства Российской Федерации общественными организациями.

Интересы личности состоят в реализации конституционных прав и свобод, в обеспечении личной безопасности, в повышении качества и уровня жизни, в физическом, духовном и интеллектуальном развитии человека и гражданина.

Интересы общества состоят в упрочении демократии, в создании правового, социального государства, в достижении и поддержании общественного согласия, в духовном обновлении России.

Интересы государства состоят в незыблемости конституционного строя, суверенитета и территориальной целостности России, в политической, экономической и социальной стабильности, в безусловном обеспечении законности и поддержании правопорядка, в развитии равноправного и взаимовыгодного международного сотрудничества.

Реализация национальных интересов России возможна только на основе устойчивого развития экономики. Поэтому национальные интересы России в этой сфере являются ключевыми.

Во внутриполитической сфере национальные интересы России состоят в сохранении стабильности конституционного строя, институтов государственной власти, в обеспечении гражданского мира и национального согласия, территориальной целостности, единства правового пространства, правопорядка и в завершении процесса становления демократического общества, а также в нейтрализации причин и условий, способствующих возникновению политического и религиозного экстремизма, этносепаратизма и их последствий - социальных, межэтнических и религиозных конфликтов, терроризма.

Национальные интересы России в социальной сфере заключаются в обеспечении высокого уровня жизни народа.

Национальные интересы в духовной сфере состоят в сохранении и укреплении нравственных ценностей общества, традиций патриотизма и гуманизма, культурного и научного потенциала страны.

Национальные интересы России в международной сфере заключаются в обеспечении суверенитета, упрочении позиций России как великой державы - одного из влиятельных центров многополярного мира, в развитии равноправных и взаимовыгодных отношений со всеми странами и интеграционными объединениями, прежде всего с государствами - участниками Содружества независимых государств и традиционными партнерами России, в повсеместном соблюдении прав и свобод человека и недопустимости применения при этом двойных стандартов.

©Institutul de Politici Publice 2001

Национальные интересы России в информационной сфере заключаются в соблюдении конституционных прав и свобод граждан в области получения информации и пользования ею, в развитии современных телекоммуникационных технологий, в защите государственных информационных ресурсов от несанкционированного доступа.

Национальные интересы России в военной сфере заключаются в защите ее независимости, суверенитета, государственной и территориальной целостности, в предотвращении военной агрессии против России и ее союзников, в обеспечении условий для мирного, демократического развития государства.

Национальные интересы России в пограничной сфере заключаются в создании политических, правовых, организационных и других условий для обеспечения надежной охраны государственной границы Российской Федерации, в соблюдении установленных законодательством Российской Федерации порядка и правил осуществления экономической и иных видов деятельности в пограничном пространстве Российской Федерации.

Национальные интересы России в экологической сфере заключаются в сохранении и оздоровлении окружающей среды.

Важнейшими составляющими национальных интересов России являются защита личности, общества и государства от терроризма, в том числе международного, а также от чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера и их последствий, а в военное время - от опасностей, возникающих при ведении военных действий или вследствие этих действий.

4. REPUBLICA SLOVACĂ.

Interesul naţional al Republicii Slovace este supremaţia orânduirii republicane, suveranitatea, integritatea teritorială, inviolabilitatea frontierelor, securitatea, prosperarea economică, stabilitatea socială şi recunoaşterea internaţională. Republica Slovacă doreşte realizarea interesului său fiind membru cu drepturi depline a comunităţii statelor democratice europene unite prin tradiţii de cultură şi asemănarea moştenirii istorice, precum şi valorile comune ale democraţiei pluraliste, statului de drept, economiei de piaţă cu o orientare socială, drepturilor omului şi libertăţilor de cetăţean.

Legitimitatea interesului naţional al Republicii Slovace este bazată pe prevederile Constituţiei şi angajamentele internaţionale pe care şi le-a asumat Republica Slovacă. Legitimitatea, de asemenea, este asigurată de recunoaşterea internaţională care este o demonstraţie a faptului că interesul naţional al Republicii Slovace şi eforturile aplicate pentru realizarea acestuia nu sunt în contradicţie cu interesele altor state.

Obiectivele principale şi principiile securităţii naţionale ale Republicii Slovace. (1996)

5. GERMANIA.

Valorile şi interesele.

304. Interesele care conduc Germania în acţiunile sale în domeniul securităţii rezultă din valorile formulate în Legea fundamentală. Împreună cu mandatul de a păstra pacea, de a contribui la uniunea europeană, de a soluţiona litigiile pe cale paşnică şi de a adera la un sistem de securitate colectivă legea fundamentală a stabilit criterii esenţiale care conduc definirea intereselor de securitate germane. De a interpreta interesele sale în fiecare situaţie de decizie concretă în dependenţă de

©Institutul de Politici Publice 2001

contextul internaţional şi de a le conferi o valoare credibilă - acesta este scopul politicii de securitate germane.

308. Politica externă şi de securitate germană este formată în jurul la cinci interese esenţiale:

- asigurarea libertăţii, securităţii şi bunăstării populaţiei şi integrităţii teritoriului naţional;
- promovarea integrării democraţiilor europene în Uniunea europeană, din considerentul că democraţia, structurile statului de drept şi prosperarea în Europa semnifică, de asemenea, pace şi securitate pentru poporul german;
- menţinerea, în baza valorilor comune şi intereselor analogice, a unei alianţe transatlantice durabile cu Statele Unite ale Americii ca forţă mondială; potenţialul american este indispensabil stabilităţii internaţionale;
- apropierea vecinilor noştri orientali în spiritul armonizării şi parteneriatului, organizarea unei noi ordini de securitate cooperative care uneşte ansamblul naţiunilor europene;
- obţinerea respectării universale a dreptului internaţional şi drepturilor omului, instaurarea unei ordine economice mondiale echitabile fondate pe regulile economiei de piaţă; dat fiind faptul că securitatea diferitor naţiuni nu poate fi garantată decât în cadrul unui sistem de securitate global care ar asigura pacea, dreptul şi bunăstarea întregii umanităţi.

Cartea albă a securităţii Republicii Federative Germane. (1994)

6. BULGARIA.

The interests of the Bulgarian citizens are expressed in the real guarantee of the constitutional rights and liberties, the personal safety, increase in the quality and level of living, of the social and the health insurance.

The interests of the civilian society are in the confirmation of democracy, the civilian control upon the institutions, and the freedom of associating, in the rights of the religious, ethnic and minority groups in the preservation of the national spiritual and cultural values and traditions.

The interests of the state require protection of the Constitution, the sovereignty and territorial integrity of the country, achievement of political and financial stability of the economic and social development, strict keeping of legal order, equality and mutually useful international co-operation. ***(National Security Concept of the Republic of Bulgaria. 1997)***

Anexa 2

Utilizarea sintagmei "Interes naţional" în Constituţie, legi şi hotărâri de Guvern

Legea 920/12.04.2000 bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2000 :
Art.13. Casa Naţională de Asigurări Sociale este o instituţie publică autonomă de interes naţional

Legea 488/08.07.99 exproprierii pentru cauză de utilitate publică:
Determină expropriere locală şi expropriere de interes naţional

Legea 413/27.05.99 Legea culturii
Statul asigură finanţarea, de la buget, şi dezvoltarea bazei tehnico-materiale a instituţiilor de cultură de interes naţional

©Institutul de Politici Publice 2001

Legea 412/27.05.99 Legea zootehniei
Art.2. Creşterea şi ameliorarea raselor de animale sînt activităţi de interes naţional

Legea 330 25.03.99 cu privire la cultură fizică şi sport
Comitetul Naţional Olimpic este o asociaţie de interes naţional

Lega 887/21.06.96 Codul silvic.
Art.14 Divizarea pădurilor pe grupe şi categorii funcţionale:
păduri de protecţie a apelor, a solului, a mediului înconjurător şi a obiectivelor de interes naţional
cu funcţii igienico-sanitare şi de recreare, de conservare a genofondului (rezervaţii, parcuri naţionale, monumente ale naturii)

Hotărârea Guvernului 1008/30.10.97 cu privire la clasificarea pădurilor pe grupe stabileşte o categorie specială de păduri pe lângă drumurile de interes naţional

Legea 835/17.05.96 privind principiile urbanismului şi amenajării teritoriului
Art. 47. Interdicţia de construire se stabileşte, printre altele, din motivul necesităţii executării unor lucrări de interes naţional

Legea 721/02.02.96 privind calitatea în construcţii
Proiectele (de construcţii) de interes naţional vor fi supuse expertizării la nivel de studiu de fezabilitate

Legea 508/22.06.95 modif. Legea cu privire la statistică
în art.2, printre sarcinile de bază ale statisticii figurează şi organizarea şi desfăşurarea recensământurilor şi altor cercetări statistice de interes naţional

15/29.07.98 Concepţia reformei sferei cercetării-dezvoltării
Printre principiile pe care se bazează politica de stat în domeniul reformei sferei cercetare-dezvoltare se determină existenţa unor informaţii şi documentaţii de interes naţional care nu pot fi privatizate

Hotărârea Guvernului 1009/05.10.2000 Regulamentul privind zonele protejate este obligatoriu în zonele, siturile, monumentele, landşafturile de interes naţional sau local

Hotărârea Guvernului 761/09.08.99 Regulamentul Ministerului culturii:
printre atribuţiile ministerului este inclusă "organizarea şi finanţarea acţiunilor de interes naţional"

Hotărârea Guvernului 538/14.06.99 Regulamentul Agenţiei Naţionale de Cadastru
ANC are dreptul să gestioneze informaţia cadastrală, geodezică, cartografică etc pentru elaborarea documentaţiei de interes naţional

Legea 1031/08.06.2000 Legea reglementării de stat a activităţii comerciale externe
Art.11. Pornind de la interese naţionale Guvernul poate stabili interdicţii şi restricţii la exportul şi/sau importul de mărfuri.

©Institutul de Politici Publice 2001

Legea 1166/30.04.97 privind achiziţiile de mărfuri, lucrări şi servicii pentru necesităţile statului.

Agenţia pentru Achiziţii va aplica solicitarea directă în caz de interese naţionale

Legea 186 din 06.11.98 privind administraţia publică locală

Art. 94 Prefectul în calitate de reprezentant al Guvernului, îndeplineşte următoarele atribuţii principale:

- asigură realizarea intereselor naţionale, respectarea legilor şi a ordinii publice

Declaraţia privind înţelegerea reciprocă, prietenia şi cooperarea între RM şi Republica Estonia din 03.04.96.

În cazul apariţiei unor situaţii care lezează interesele naţionale se va proceda la consultări în scopul găsirii căilor posibile de reglementare a situaţiilor create

Memorandumul de colaborare dintre RM şi Izrael din 03.05.93

Părţile vor dezvolta relaţiile economice ţinând cont de interesele naţionale ale ambelor părţi

Hotărârea Parlamentului nr. 988/15.10.96 cu privire la statutul, structura, devizul de cheltuieli şi cuantumul retribuirii Consiliului coordonator al Audiovizualului.

La selecţia prin concurs Consiliul va ţine cont de: necesitatea apărării intereselor naţionale

Legea privind investiţiile străine

Art.39 Investiţiile străine nu pot fi expropriate, naţionalizate sau supuse altor măsuri similare decât prin lege sau în temeiul unei legi şi numai în cazul apărării intereselor naţionale, şi cu acordarea unei compensaţii

Hotărârea Guvernului nr. 671/18-07-97 privind măsurile de combatere a criminalităţii.

Realizarea unui complex de măsuri pentru prevenirea infracţiunilor ce periclitează interesele naţionale în sfera investiţiilor de stat şi străine, circulaţia materiei prime strategice, în activitatea bancară şi piaţa hârtiilor de valoare

Decretul Preşedintelui RM 140/23.04.97 cu privire la constituirea Consiliului Prezidenţial

În scopul consultării de către Preşedintele RM a specialiştilor, reprezentând diferite sfere ale vieţii societăţii, asupra problemelor de interes naţional … se constituie Consiliul Prezidenţial.

Concepţia politicii externe

Realizarea priorităţilor politicii externe va fi asigurată în concordanţă cu interesele naţionale.

Legea cu privire la Guvern 413/29.03.

Guvernul protejează interesele naţionale în activitatea economică, financiară şi valutară, asigură protejarea intereselor naţionale în activitatea economică externă,

©Institutul de Politici Publice 2001

promovează politica liberului schimb sau politica protecţionismului pornind de la interesele naţionale.

Hotărârea Guvernului 270/08.04.99 Programul de activitate al Guvernului

Orientările fundamentale ale politicii externe care derivă din interesele naţionale vitale de edificare a unui stat independent, prosper şi democratic, integrat plenar în structurile europene, vor fi menţinute şi promovate în continuare.

.. Cooperarea bilaterală va fi orientată spre evaluarea realistă şi echilibrată a relaţiilor bilaterale ale RM cu alte stat şi promovarea acestora în baza unor programe coerente, care să ţină cont de interesele naţionale specifice pe termen scurt, mediu şi lung, precum şi de priorităţile şi interesele partenerilor noştri.

Hotărârea Guvernului 20/11.01.2000 Programul de activitate al Guvernului "Legalitate, Consolidare şi Reforme – întru bunăstarea Naţiunii"

Ameliorarea imaginii externe a RM ca partener politic şi economic viabil, integrarea în structurile internaţionale şi regionale, ţinând cont de interesele naţionale şi de securitatea ţării.

Constituţia RM

Art.8 Preşedintele RM poate cere poporului să-şi exprime, prin referendum, voinţa asupra problemelor de interes naţional

art. 129 Guvernul va asigura protejarea intereselor naţionale în activitatea economică externă, promovează politica liberului schimb sau politica protecţionistă, pornind de la interesele naţionale.

art.126 Statul trebuie să asigure:

e) exploatarea raţională a pământului şi a celorlalte resurse naturale, în concordanţă cu interesele naţionale

HG 523/04.06.98 Programul de activitate al Guvernului

Priorităţile de bază ale politicii Guvernului derivă din interesele naţionale, care constau în afirmarea statalităţii, restabilirea integrităţii teritoriale, formarea unui complex economic viabil unic în condiţiile economiei de piaţă, în care bunăstarea materială, dezvoltarea fizică şi spirituală a poporului să depindă de rezultatele activităţii fiecăruia şi ocuparea de către Moldova în viitorul apropiat a unui loc binemeritat în contextul european şi mondial.

©Institutul de Politici Publice 2001

II. Statutul de neutralitate al Republicii Moldova

1. *NEUTRALITATEA. NOŢIUNI PRELIMINARE.*
2. *NEUTRALITATEA ÎN DREPTUL INTERNAŢIONAL*
3. *STATELE CU STATUT DE NEUTRALITATE PERMANENTĂ.*
4. *STATELE NEUTRE ŞI SECURITATEA.*
5. *STATELE NEUTRE ŞI OPERAŢIILE EXTERITORIALE.*
6. *PERSPECTIVELE NEUTRALITĂŢII.*
7. *REPUBLICA MOLDOVA ŞI NEUTRALITATEA PERMANENTĂ*

Evenimentele politice, care s-au produs în ultimii ani pe continentul european, au afectat echilibrul aparent dintre Est şi Vest care a existat mai mult de patru decenii şi care, deseori, a creat iluzia unei stabilităţi interne şi externe pentru un număr considerabil de state.

Odată cu prăbuşirea ideologiei bipolare şi în condiţiile unui vacuum de "autoritate majoră" crizele până acum mocnitoare şi care, deseori, erau înăbuşite în germe, în prezent şi-au făcut apariţia în forţă transformându-se unele în focare sângeroase, altele în surse potenţiale de conflicte. Totodată, instituţiile globale şi regionale de securitate n-au putut oferi soluţii eficiente de garantare a păcii şi stabilităţii.

Acest proces a accelerat tendinţele haotice şi în mare parte contradictorii ale statelor de a găsi prin forţe proprii soluţionarea problemelor ce ţin de securitate şi stabilitate. Ca urmare, ideea atrăgătoare a neutralităţii suscită în prezent o atenţie şi un interes deosebite din partea statelor, care de-a lungul istoriei s-au văzut deseori confruntate cu ambiţiile imperiale şi pretenţiile teritoriale ale vecinilor mai puternici.

I. NOŢIUNI PRELIMINARE.

Nu există nici un dicţionar, care, fiind unanim recunoscut, ar defini cu precizie neutralitatea. În dreptul internaţional această noţiune în mod general este tratată ca statutul juridic (sau situaţia juridică specială) al statelor care în timp de conflict armat nu iau parte la el şi întreţin relaţii paşnice cu statele terţe, inclusiv cu beligeranţii.

În teoria clasică neutralitatea apare şi ca un act discreţionar ce ţine de competenţa exclusivă a statului interesat, ca un regim juridic cu un ansamblu de drepturi şi obligaţii.

Obligaţiile esenţiale, ce caracterizează statutul juridic al unui stat neutru, sînt ***abţinerea*** şi ***imparţialitatea***.

Abţinerea se materializează în obligaţia statului neutru de a nu acorda, direct sau indirect, nici un fel de ajutor unuia sau altuia din statele beligerante. Statul neutru nu poate fi însă făcut răspunzător de actele individuale contrare neutralităţii ale cetăţenilor săi care acţionează în nume propriu, aceştia expunându-se, ei însuşi,

©Institutul de Politici Publice 2001

sancţiunilor din partea statului beligerant prejudicat prin conduita lor, nemaiputând fi protejaţi de statul neutru ai cărui cetăţeni sînt.

Imparţialitatea constă în obligaţia statului neutru de a păstra o strictă egalitate de tratament faţă de toţi beligeranţii cu care continuă să întreţină raporturi normale, de orice natură, care să nu fie însă susceptibile de a crea o situaţie mai avantajoasă din punct de vedere politic sau militar pentru vreuna din părţile în conflict.

Ca răspuns la atitudinea sa de abţinere şi imparţialitate statul neutru pretinde la respectarea drepturilor sale grupate în jurul a două idei principale: inviolabilitatea teritorială şi libertatea relaţiilor sale comerciale cu statele terţe, inclusiv cu beligeranţii.

În unele situaţii noţiunea de neutralitate poate fi asimilată cu aşa termeni cum ar fi "neadearea", "nealinierea", "neangajarea", "neamestecul", "izolaţionismul" etc., iar uneori poate fi confundată cu neutralismul, pacifismul sau cu ideile bazate pe supunere sau pasivitate politică şi militară.

II. NEUTRALITATEA ÎN DREPTUL INTERNAŢIONAL

Ca politică de securitate a unui stat, neutralitatea a devenit o realitate începând cu secolul XVI, iar prima definiţie juridică a primit-o în 1856 în cadrul Declaraţiei de la Paris, la acel moment referindu-se doar numai la neutralitatea maritimă.

Neutralitatea ca instituţie a dreptului internaţional public precum şi drepturile şi obligaţiile statelor neutre au căpătat o largă consacrare şi o mai largă stabilitate juridică prin reglementările Conferinţei a 2-a de la Haga din 1907. Şase din treisprezece convenţii ale acestei conferinţe tratează problema neutralităţii, tratare, la care se face trimitere şi până în prezent.

A. Neutralitatea în războiul terestru.

Una din cele mai esenţiale convenţii ale acestei Conferinţe este Convenţia a V-a ***"Privind drepturile şi obligaţiile puterilor şi persoanelor neutre în caz de război pe uscat"***.

Articolul 1 al acestei convenţii formulează unul din elementele de bază ale neutralităţii, şi anume că teritoriul unui stat neutru este inviolabil. În continuare acest principiu este materializat într-o sumă de obligaţii ale beligeranţilor faţă de statul neutru şi în mod corelativ - obligaţiile şi drepturile statului neutru faţă de beligeranţi.

Articolele 2 şi 3 interzic beligeranţilor să treacă trupe ori convoaie de muniţii sau de aprovizionare prin teritoriului unui stat neutru, precum şi să instaleze sau să utilizeze instalaţii de transmisiuni (comunicare) şi alte dispozitive pe teritoriul lui în scop militar.

Articolul 5 obligă statul care se proclamă neutru de a fi apt să-şi păstreze prin apărare armată neutralitatea sa.

Articolul 6 recunoaşte că nu se poate antrena răspunderea statului neutru pentru faptul că indivizi izolaţi trec graniţa pentru a se pune în serviciul unuia dintre beligeranţi.

Articolele 7, 8 şi 9 permit libertatea deciziilor statului neutru, privind menţinerea relaţiilor comerciale cu ţările beligerante fără a acorda prioritate unuia din ele.

©Institutul de Politici Publice 2001

Articolul 10 recunoaşte dreptul statului neutru de a lua toate măsurile pe care le consideră necesare, inclusiv respingerea prin forţă armată, a oricăror atentări la neutralitatea sa, pentru a impune statelor beligerante respectarea statutului său şi fără ca această acţiune să poată fi considerată ca o acţiune ostilă.

În sfârşit ***articolele 11-15*** tratează problemele de internare a trupelor beligerante, situaţia prizonierilor de război, precum şi principii referitoare la trecerea prin teritoriul unui stat neutru a răniţilor sau bolnavilor aparţinând armatelor beligerante.

B. Neutralitatea în războiul maritim.

Normele consacrate neutralităţii în războiul maritim sînt cuprinse îndeosebi în Convenţia a 8-a de la Haga din 1907 ***"Cu privire la drepturile şi obligaţiile puterilor neutre în războiul pe mare"***.

În conformitate cu ideile principale ale acestei Convenţii beligeranţii trebuie să se abţină de a comite acte de ostilitate în marea teritorială sau în apele interne ale statelor neutre.

Articolul 1 al convenţiei prevede că "beligeranţii sînt datori să respecte drepturile suverane ale puterilor neutre şi să se abţină, pe teritoriul său sau în apele neutre de la orice acte, care ar constitui o abatere de la neutralitatea lor".

Actele care constituie o încălcare a neutralităţii pe mare sînt: exercitarea în apele unui stat neutru a dreptului de capturare a navelor inamice; folosirea porturilor şi apelor statelor neutre drept bază de operaţii navale contra adversarului etc.

Statul neutru poate permite însă aducerea de către un stat beligerant a unor prăzi maritime în porturile sale pentru a fi lăsate sub sechestru. Neutralitatea unui stat nu este atinsă prin simpla trecere prin apele sale teritoriale a navelor de război şi a prăzilor aparţinând beligeranţilor dacă aceasta se efectuează conform legislaţiei interne a statului respectiv.

Şederea unor nave beligerante în porturile şi apele teritoriale a unui stat este limitată la 24 de ore, numărul maximal al cărora este de trei (concomitent într-un port neutru).

C. Neutralitatea în războiul aerian.

Principiul de bază în materie şi anume respectarea inviolabilităţii statului neutru este aplicat şi războiului aerian. Regulile de bază privind acest aspect au fost cuprinse într-un regulament adoptat la Haga în anul 1923.

Dreptul de bază a statului neutru este de a intercepta în zbor în spaţiul său aerian şi de a captura orice aeronavă, care nu se supune controlului sau care nu respectă ori este suspectată că nu respectă regulile referitoare la contrabanda de război, asistenţa ostilă, folosirea de însemne false, ruta de zbor etc.

Cum însă posibilităţile de interceptare a unor nave aeriene sînt destul de limitate, obligaţia statului neutru de a împiedica încălcarea neutralităţii sale se exercită în funcţie de posibilităţile de care dispune, deci ca şi în războiul maritim.

Unele probleme se impun în situaţiile, în care aeronavele statelor beligerante sînt silite să aterizeze pe teritoriul unui stat neutru în caz de forţă majoră sau cazuri fortuite cum ar fi - rătăcire, pană de motor, terminarea combustibilului, condiţii atmosferice neprielnice, etc. În asemenea cazuri, între regimul aplicabil în războiul

©Institutul de Politici Publice 2001

terestru - confiscarea avionului şi internarea echipajului - şi cel din războiul maritim - dreptul de azil pe termen limitat - practica statelor s-a orientat spre regulile războiului terestru.

* * * * * *

Ca urmare putem constata, că în aceste convenţii drepturile şi obligaţiile ce ţin de statutul neutralităţii sînt examinate numai pentru cazul unui conflict armat şi deci nu conţin referiri la drepturile şi obligaţiile ţărilor-neutre pentru timp de pace. Cu atât mai mult aceste convenţii nu tratează modul de proclamare a neutralităţii şi respectiv modul de recunoaştere a acesteia de către statele terţe.

Alte acte de drept internaţional ce abordează problema neutralităţii sînt: Pactul vechii Societăţi a Naţiunilor, "Neutrality Act" din 4 noiembrie 1939, Conferinţa de la Geneva din 1947 precum şi Protocoalele de la Geneva din 1977. Însă ele nu modifică şi nici nu completează Convenţiile de la Haga referitor la neutralitatea în timp de pace.

Carta Organizaţiei Naţiunilor Unite (24 octombrie 1945) nu tratează neutralitatea, nici nu enumeră statele neutre. Pentru aceste state nu sînt recunoscute unele prerogative şi, în consecinţă, ele ar trebui să se supună prevederilor Cartei ONU indiferent de statutul său. În sfârşit, dacă toate statele-membre ale ONU s-ar comporta în conformitate cu această Cartă, statutul de neutralitate ar deveni inutil.

În acelaşi timp Carta ONU nu exclude principiul şi statutul neutralităţii definind în articolul 48 că sancţiunile militare determinate de către Consiliul de Securitate contra unui stat pot fi înfăptuite de toate statele-membre sau numai de către unele dintre ele în baza hotărârii lui.

Neutralitatea permanentă.

Alături de neutralitatea clasică, ce ţine în mod direct de un conflict armat, in secolul XIX s-a afirmat şi neutralitatea permanentă, caracteristic pentru care este faptul că aceasta se stabileşte din timp de pace, fie printr-un tratat internaţional, fie printr-un act unilateral (o lege internă sau o declaraţie a statutului), care uneori este recunoscută sau chiar garantată de comunitatea internaţională.

Conform dreptului internaţional public statele care şi-au declarat neutralitatea permanentă îşi asumă, de regulă, următoarele obligaţii suplimentare: să nu participe la alianţe politice sau militare ori să-şi asume obligaţii care au drept scop pregătirea războiului; să nu permită folosirea teritoriului său pentru amplasarea unor baze (instalaţii) militare străine; să nu deţină, să nu producă şi să nu experimenteze arme de distrugere în masă; să ducă o politică de colaborare paşnică şi să întreţină relaţii de prietenie cu toate ţările.

Ţinând cont de obligaţiile sale specifice statul neutru este liber să ia orice măsuri considerate necesare pentru protejarea teritoriului său precum şi pentru realizarea politicii sale externe. Însă angajamentele sale asumate pe timp de pace în calitate de stat cu statut de neutralitate permanentă nu pot permite nici o tratare ambigue de către statele terţe pe timp de război.

III. STATELE CU STATUT DE NEUTRALITATE PERMANENTĂ.

1. Austria.

©Institutul de Politici Publice 2001

După al doilea război mondial Austria a fost restabilită ca unitate statală şi a fost supusă unui regim de ocupaţie cvadriplă. Pentru a-şi păstra statalitatea şi pentru a evita divizarea teritorială (după cum a fost soarta Germaniei), precum şi pentru a-şi restabili autoritatea şi respectul politic ea s-a autoproclamat ţară-nebeligerantă ca urmare a anexării sale de către Germania în 1938.

Începând cu 1953, guvernul austriac propune declararea neutralităţii şi independenţei faţă de orice alianţă şi foloseşte orice prilej pentru a promova dialogul cu URSS privind recunoaşterea suveranităţii şi integrităţii sale. ***Neutralitatea permanentă devine preţul retragerii din Austria a trupelor străine.***

Rezultatul negocierilor cu URSS a fost soldat cu semnarea "Memorandumului de la Moscova", care nu constituie un veritabil tratat, ci mai curând un *"gentleman's agreement"*. Negociatorii austrieci s-au angajat să ratifice prin parlament o declaraţie de neutralitate comparabilă cu cea a Elveţiei imediat după ratificarea Tratatului de Stat semnat între Marea Britanie, Franţa, URSS, SUA şi Austria. Din partea sa, URSS s-a angajat să recunoască viitoarea neutralitate austriacă şi să participe la garanţiile colective în favoarea ei.

Tratatul de Stat a fost semnat la 15 mai 1955. Odată cu evacuarea trupelor străine Parlamentul federal austriac a adoptat la 26 octombrie 1955 legea constituţională referitoare la neutralitatea permanentă a Austriei, în care se precizează, că "în scopul păstrării în permanenţă a independenţei externe şi a inviolabilităţii teritoriului său Austria proclamă prin prezenta lege, din proprie voinţă, neutralitatea sa permanentă, pe care ea este fermă s-o păstreze şi s-o apere prin toate mijloacele de care ea dispune şi că "în acest scop Austria nu va adera nici odată la o alianţă militară şi nu va tolera amplasarea pe teritoriul său a bazelor militare aparţinând unui stat străin".

În aşa mod Austria s-a proclamat neutră printr-un ***act normativ intern***, care însă nu era decât consecinţa juridică a Memorandumului de la Moscova şi a compromisului cu Uniunea Sovietică. În urmare guvernul austriac a notificat această neutralitate statelor cu care s-au stabilit relaţii diplomatice solicitându-le recunoaşterea acestui statut.

2. Finlanda.

Neutralitatea Finlandei îşi ia originea graţie actului de suveranitate asupra insulelor Aaland din 1921, asupra cărora tratatul de la Geneva din acelaşi an prevedea un regim de neutralitate şi demilitarizare. Mai apoi, în 1935 Camera reprezentanţilor a Societăţii Naţiunilor aprobă în unanimitate politica de neutralitate a ţărilor nordice - Suedia, Norvegia, Danemarca, Olanda, Belgia, Luxemburgul şi Finlanda.

Ca urmare a pactului germano-sovietic din 1939 Finlanda se vede "distribuită" în zona de influenţă a URSS. În pofida faptului că imediat după începutul conflictului mondial în vara anului 1939 Finlanda şi-a proclamat din nou neutralitatea sa, ea s-a văzut izolată în "războiul de iarnă" cu URSS şi a fost impusă să cedeze pretenţiilor teritoriale ale acesteia.

În 1941 Finlanda întră în război de partea Germaniei şi îşi reîntoarce teritoriile pierdute, iar în 1945 ea, ca şi Austria, este considerată ca fiind un "satelit" al Germaniei. După încheierea Tratatului de pace din 1947 Finlanda a semnat cu URSS Tratatul de prietenie, cooperare şi ajutor reciproc din 6 aprilie 1948, prevederile căruia recunoşteau implicit neutralitatea finlandeză.

©Institutul de Politici Publice 2001

Din acest moment Finlanda urmează o politică prudentă de strictă neutralitate evitând cu iscusinţă implicarea în relaţiile tensionate dintre marile puteri. Graţie politicii sale prudente Finlanda a fost unica ţară din zona de influenţă sovietică care şi-a păstrat o economie de piaţă şi o democraţie de tip occidental fondată pe pluralismul politic, iar loialitatea faţă de URSS ia permis unele avantaje de ordin economic cum a fost, de exemplu, posibilitatea de a diminua consecinţele negative ale crizei economice mondiale de la sfârşitul anilor 80 asupra economiei naţionale.

Spiritul neutralităţii finlandeze a fost cu strălucire afirmat în 1975 în cadrul semnării la Helsinki a Actului final al Conferinţei privind problemele securităţii şi cooperării în Europa.

3. Irlanda.

Neutralitatea Irlandei uneori este tratată ca neutralism (definit în general ca tendinţa unui sistem politic de a nu lega naţiunea de un grup de forţe prin alianţă şi care, deci, nu implică datoria de a rămâne neutru în caz de conflict) şi îşi ia originea de la începutul republicii irlandeze şi de la prima declaraţie de independenţă din 1919.

Începând cu 1921 tânărul "stat liber" irlandez decide că nu va adera nici la un tratat militar, această decizie fiind ca o consecinţă a relaţiilor sale încordate cu Marea Britanie şi a poziţiei acesteia faţă de Irlanda de Nord.

În 1939 Irlanda îşi stabileşte definitiv independenţa luând o atitudine neutră faţă de crizele europene, atitudine pe care a menţinut-o pe tot parcursul războiului mondial în pofida ameninţărilor din partea Marii Britanii şi presiunii exercitate din partea SUA.

Neutralitatea sa nu este obiectul nici a unui act normativ naţional sau internaţional. Ea este rezultatul propriei voinţe a ţării de a nu se angaja, cel puţin pe timp de pace, în vre-o alianţă militară. Ea a avut, până în prezent, un caracter indiscutabil, ca un element central al politicii irlandeze în unanimitate acceptată de forţele politice şi aprobată de opinia publică.

Consecinţă a unei asemenea politici este faptul că în prezent Irlanda este unica ţară-membru a Uniunii Europene, care nu este parte a Alianţei atlantice şi una din două care nu fac parte din Uniunea Europei Occidentale.

4. Suedia.

După terminarea războaielor napoleoniene, mai exact din 1814, Suedia nu a participat la nici un conflict armat european. Ca şi în cazul irlandez, ***neutralitatea Suediei nu este obiectul nici a unui act normativ naţional sau internaţional***, ci constituie o declaraţie voluntară şi rezidă pe tradiţiile stabilite progresiv şi pragmatic în decurs de aproape două secole. Guvernul suedez decide aplicarea neutralităţii în totală libertate, ceia ce îi permite promovarea în regiunea scandinavă a unui echilibru cît mai puţin afectat de rivalitatea marilor puteri. În aşa mod, liberă de orice probleme juridice, Suedia poate adopta în caz de conflict o atitudine care îi convine mai mult, evident cu condiţia, ca această atitudine să nu poată fi interpretată drept o preferinţă faţă de una dintre părţi.

Neutralitatea suedeză este înainte de toate o neutralitate militară sau, mai bine zis, o neutralitate înarmată şi presupune o apărare armată credibilă graţie eforturilor considerabile ale naţiunii în favoarea apărării naţionale. Ca rezultat, dea lungul a două războaie mondiale şi a "războiului rece" ea a fost respectată.

©Institutul de Politici Publice 2001

Neutralitatea actuală a Suediei s-a definit de la sine în urma eşuării eforturilor întreprinse în 1948-1949 în scopul creării unei alianţe scandinave de apărare ce ar fi regrupat Norvegia, Danemarca şi Suedia. În timp ce Norvegia şi Danemarca leagă alianţă cu NATO, Suedia preferă de a rămâne neutră ţinând cont de faptul, că această politică i-a permis să evite războaiele în decursul ultimului secol. Ca urmare ea, de sine stătător, şi-a definit poziţia unei ţări nealiate blocurilor pe timp de pace pentru a rămâne neutră în caz de război.

5. Elveţia.

Mai mult decât a oricărei alte ţări neutralitatea Elveţiei nu poate fi explicată şi nici înţeleasă decât în contextul istoric. Neutralitatea sa n-a fost la origine o alegere deliberată, ea s-a impus atât din interior cît şi din exterior pas cu pas dea lungul istoriei. Ea nu prezintă un concept imobilizat şi monolit, ci a evoluat sub dubla presiune a timpului şi a evenimentelor.

Originile neutralităţii.

Confederaţia Elveţiană a fost formată în 1291 din alianţa a trei cantoane, ce s-au unit contra forţei Habsburgilor. Începând cu sec. XIV Confederaţia a purtat numeroase războaie pentru extinderea teritoriilor şi consolidarea independenţei, care au durat până la mari înfrângeri în 1515. Deseori de aici se consideră începutul dorinţei elveţiene de a-şi căuta refugiul în neutralitate ca mijloc de supravieţuire.

În acea epocă Confederaţia era formată deja din alianţa a 13 cantoane independente şi suverane cu o guvernare centrală aproape inexistentă, deci insuficientă pentru o politică externă comună. Pentru a continua o politică expansivă era necesară o concentrare a forţelor şi deci o centralizare, ceia ce intra în contradicţie cu principiile fondării şi funcţionării Confederaţiei. Acest fapt a fost o altă cauză a renunţării la o politică externă energică şi avansarea spre o neutralitate ca o idee majoră a statului.

Divizarea pe confesiuni a favorizat şi ea implantarea ideii de neutralitate. De la bun început două confesiuni majoritare (catolică şi protestantă) coexistau pe teritoriul Confederaţiei în condiţiile unui echilibru relativ, neutralizându-şi reciproc simpatizarea şi susţinerea din interior a confesionarilor unui stat străin care, în alte condiţii, ar fi provocat dezbinarea Confederaţiei şi ar fi dus în nefiinţă naţiunea elveţiană.

Poziţia geografică excepţională a Elveţiei şi un număr important de mercenarii elveţieni, aflaţi la serviciul regilor francezi, au contribuit la faptul că Franţa a căutat tot timpul să descurajeze ţările regiunii de la acţiuni ostile contra Elveţiei şi de la amestec în conflictele interne ale ei, ceia ce a contribuit din exterior la afirmarea neutralităţii sale.

Evoluţia istorică a demonstrat că politica elveţiană de neutralitate a fost totdeauna dependentă de echilibrul dintre marile puteri. Drept exemplu pot servi evenimentele din timpul războaielor napoleoniene, când Elveţia a fost impusă să pună la dispoziţia Franţei mai mult de 38 000 ostaşi şi când teritoriul său a fost ocupat devenind teatru de acţiuni militare.

După înfrângerea lui Napoleon, participanţii Congresului de la Paris (Marea Britanie, Rusia, Franţa, Austria, Prusia şi Elveţia) la 20 noiembrie 1815 au adoptat o declaraţie conform căreia neutralitatea permanentă a Elveţiei a fost recunoscută şi

©Institutul de Politici Publice 2001

garantată. Din partea sa Elveţia a acceptat frontierele sale, impuse de cele cinci ţări prin aceiaşi declaraţie.

Politica neutralităţii permanente a Elveţiei a fost respectată până la sfârşitul primului război mondial, când, în cadrul tratatului de la Versaille, a fost recunoscut că acest fapt a fost posibil numai datorită unui angajament internaţional, ce viza păstrarea de către Confederaţie a statutului de ne-beligerant.

La 13 februarie 1920 Consiliul Societăţii Naţiunilor a recunoscut şi a garantat oficial în "Declaraţia de la Londra" neutralitatea permanentă (perpetue) a Elveţiei. Euforia pacifistă ce domina în acea epocă şi speranţele legate de Societatea Naţiunilor; creată recent, au avut ca rezultat că poporul elveţian s-a pronunţat la 16 mai 1920 pentru aderarea Confederaţiei Elveţiene la Societatea Naţiunilor. Prin consecinţă această decizie a marcat renunţarea la neutralitatea permanentă în folosul neutralităţii diferenţiate căci Elveţia a acceptat obligaţia de a participa la sancţiuni comerciale reclamate contra unui stat.

În acea perioadă ţările neutre erau relativ numeroase în Europa: Olanda, Belgia, Luxemburg, Suedia, Norvegia, Danemarca şi Finlanda.

În urma evenimentelor, ce au zguduit Europa între 1920 şi 1938 (consolidarea fascismului în Germania şi Italia, ocuparea Abisiniei de către Italia, războiul civil în Spania, etc.) Elveţia a cerut de la Societatea Naţiunilor restabilirea şi recunoaşterea statutului său de neutralitate permanentă. La 14 mai 1938 Consiliul SN a acceptat această cerere.

În timpul celui de al doilea război mondial statutul de neutralitate al Elveţiei a fost, cu unele excepţii neînsemnate, respectat, iar după terminarea lui Elveţia a avut soarta, probabil, obişnuită a celor neutri, reproşată că nu s-a alăturat de partea beligeranţilor şi invidiată că, evitând pierderi umane şi materiale, a şi profitat economic din relaţiile comerciale cu beligeranţii.

Acest context istoric şi tradiţia naţională au avut ca consecinţă faptul că Elveţia nu a participat la formarea Organizaţiei Naţiunilor Unite păstrând în urmare o atitudine proprie vizavi de ea: de a observa cu atenţie activitatea acesteia, de a adera la unele structuri internaţionale specializate, de a facilita activităţile ONU pe teritoriul său, preferând în acelaşi timp statutul de observator celui de membru cu drepturi depline.

* * * * *

După cum se observă, neutralitatea acestor cinci state neutre în permanenţă este diferită în esenţă şi în principii. Dacă neutralitatea Austriei şi neutralitatea Finlandei sînt consecinţe directe ale celui de al doilea război mondial şi mai ales a influenţei sovietice, cea a Suediei şi a Irlandei sînt rezultatele unei alegeri de sine stătătoare şi se aseamănă mai mult numai prin exprimarea unei voinţe proprii. Cât despre neutralitatea elveţiană putem spune, că ea este un complex format din necesitatea istorică, dorinţa acută a unui mic stat de a supravieţui fiind înconjurat de forţe şi litigii majore, bunăvoinţa externă şi tradiţie.

IV. STATELE NEUTRE ŞI SECURITATEA.

©Institutul de Politici Publice 2001

Respectarea neutralităţii totdeauna a depins de bunăvoinţa şi indulgenţa beligeranţilor, mai exact, de compararea avantajelor şi dezavantajelor sau pierderilor posibile în rezultatul violării acesteia.

Statele neutre nu o dată s-au lovit de problema violării statutului său de neutralitate, unele din ele pierzând încrederea în viabilitatea acestuia, în capacităţile proprii de a-l menţine şi, în cele din urmă, renunţând la el.

Principiile neutralităţii au fost lezate considerabil deja în primul război mondial. În primul rând a fost afectată neutralitatea voluntară, ţinând cont de faptul că ostilităţile sau reflectat asupra a 34 de state, inclusiv SUA, în pofida tradiţiilor de neutralitate ale acesteia deja stabilite.

Din alt punct de vedere, "neutralitatea permanentă" a fost şi ea incapabilă de a proteja două din trei state ce se bucurau de acest statut în acel moment - Belgia şi Luxemburgul. În sfârşit, nu poate fi trecut cu vederea şi faptul, că războiul submarin practicat de Germania a impus Franţa şi Marea Britanie să renunţe de la prevederile majorităţii convenţiilor ce reglementau exercitarea neutralităţii în războiul maritim.

Al doilea război mondial a avut, de asemenea, un impact negativ asupra speranţelor mai multor ţări, care începând cu 1935 şi-au proclamat neutralitatea. Unele din ele au fost incapabile să-şi menţină statutul său de neutralitate iar altele sau pomenit în rândurile beligeranţilor sub pretextul violării acestuia.

Pentru exemplu ne putem referi la cazul Statelor Unite, care începând cu 1935 în mod progresiv au glisat în relaţiile sale comerciale cu beligeranţii de la principiul imparţialităţii spre un regim de care au putut profita numai acele state, ce dispuneau de o supremaţie maritimă pentru a se autoasigura (mai exact - Marea Britanie şi Franţa). Declarând la 5 septembrie 1939 neutralitatea Statelor Unite ale Americii în războiul ce se începuse pe continentul european, congresul SUA peste numai două luni a abrogat embargoul asupra exportării în ţările beligerante a armamentului şi materialelor militare, aplicarea căruia a fost decisă odată cu declaraţia în cauză. Iar adoptând la 11 martie 1941 legea despre lend-liz, care stabilea modul de acordare a ajutorului material statelor coaliţiei antifasciste, SUA de-facto au renunţat la statutul neutralităţii şi au predeterminat intrarea sa în război.

S-a constatat totuşi că şi statele care au avut şansa de a beneficia până în 1945 de statutul de neutralitate, au fost nevoite să suporte, pentru a-l păstra, numeroase violări: Portugalia a lăsat Japonia să se instaleze pe insulele Timor iar SUA pe insulele Asor; Suedia a fost obligată să accepte tranzitarea trupelor germane spre Norvegia şi Finlanda; Elveţia a înregistrat din 21 septembrie 1939 şi până la 31 decembrie 1944 circa 3300 de violări ale spaţiului aerian şi guvernul său a fost impus să reducă începând cu 8 martie 1945 exportul în Germania până la un volum de 5% comparativ cu anul 1942; Spania a fost nevoită de a suspenda exportul metalelor neferoase în Germania. În sfârşit, menţionând operaţiile militare din Africa de Nord, nu se poate uita faptul, că statele din această regiune, din punct de vedere juridic, se considerau la acel moment a fi neutre.

Aceste exemple în mod elocvent demonstrează faptul că elaborarea şi aplicarea dreptului internaţional se efectuează în baza raporturilor dintre marile forţe şi nici respectarea neutralităţii nu evită această regulă, în acest context citându-l pe *La Rochefoucaude: "Virtuţile se pierd în interese cum fluviile se pierd în mare".*

În urmare, fragilitatea statutului de neutralitate este, în mare parte, determinată de faptul că declaraţia unilaterală a unui asemenea statut este insuficientă pentru

©Institutul de Politici Publice 2001

viabilitatea lui. Lipsit de o garanţie efectivă din partea puterilor mari sau/şi de o recunoaştere (susţinere) internaţională statul neutru poate conta, în mod exclusiv, numai pe propriile forţe în vederea asigurării securităţii sale şi respingerii unei eventuale agresiuni. Deci, efortul consacrat securităţii în general şi apărării în special, este foarte semnificativ.

În ultimul timp, o problemă importantă reprezintă evoluţiile spectaculoase din domeniul tehnicilor militare şi al metodelor de purtare a războiului. Odată cu apariţia armelor de distrugere în masă, a rachetelor cu rază mare de acţiune si avioanelor super-rapide, cu folosirea spaţiului cosmic în scopuri militare şi apariţia riscului războaielor ecologice, care pot produce mutaţii artificiale în mediul înconjurător, neutralitatea apare tot mai fragilă din motivul efectelor foarte greu sau imposibil de localizat în cazul în care s-ar recurge la asemenea arme sau metode de luptă.

Concepţia finlandeză a securităţii.

Politica de securitate a Finlandei a fost în mare măsură determinată de Tratatul de prietenie, cooperare şi ajutor reciproc semnat cu URSS în 1948. Acest tratat garanta securitatea Finlandei neutre din partea URSS însă, in mod corelativ, permitea Moscovei amestecul în problemele securităţii naţionale ale Finlandei şi, respectiv, stabilea restricţii esenţiale în domeniul militar (limitarea efectivului forţelor armate, interzicerea cantitativă şi calitativă în dotarea cu unele categorii de armament, etc.). În consecinţă, aceste restricţii au determinat volumul relativ scăzut de investiţii bugetare în domeniul militar, care, de exemplu, în ultimii zece ani n-au depăşit 1,9% din produsul naţional brut şi 6,7% din bugetul de stat.

Tot în acest context a fost definită şi doctrina militară a Finlandei la baza căreia se află concepţia "apărării teritoriale" care prevede desfăşurarea şi angajarea simultană a forţelor armate pe întreg teritoriul ţării în caz de agresiune.

Ţinând cont de teritoriul imens şi accidentat, densitatea scăzută a populaţiei, de forţele şi mijloacele acordate, apărarea teritorială a Finlandei se bazează pe lupta în adâncime şi cea de partizani (gherilă), concomitent cu mobilizarea şi punerea în stare de luptă a unui număr maxim de unităţi (550 000 persoane înarmate din 5 milioane de locuitori, ceia ce reprezintă 11% din populaţie) în 4-5 zile şi vizează în prioritate apărarea regiunilor (zonelor) de importanţă vitală.

Rolul principal în sistemul de apărare al Finlandei le aparţine forţelor armate (după terminologia finlandeză - forţele de apărare), care sînt constituite din trupele terestre, forţele aeriene şi forţele maritime. Efectivul lor pe timp de pace este în jur de 32 500 oameni (1 ianuarie 1996).

Legea cu privire la apărare, adoptată de parlamentul finlandez în 1974, a determinat două misiuni principale ale Forţelor Armate ale Finlandei: apărarea integrităţii teritoriale a statului şi respingerea agresiunii armate. Pe timp de pace ele participă la menţinerea ordinii interne generale, asigurând în strânsă legătură cu corpul de grăniceri supravegherea teritoriului, apelor teritoriale şi spaţiului aerian, pregătesc şi garantează efectuarea mobilizării şi participă în cadrul ONU la operaţii de menţinere a păcii.

Odată cu dezintegrarea URSS în politica de securitate finlandeză au intervenit schimbări importante condiţionate de instabilitatea relativă a situaţiei politice şi economice de pe teritoriul CSI şi în jurul noilor state baltice. Aceste schimbări se caracterizează prin încercarea de conciliere a statutului de neutralitate cu politica de

©Institutul de Politici Publice 2001

participare la consolidarea sistemului european de securitate în jurul UEO. Unele forţe politice se exprimă chiar şi pentru aderarea eventuală a Finlandei la această uniune în condiţiile unui dezechilibru primejdios dintre Vest şi Est.

În acest context şi ţinând cont de poziţia Rusiei în problema extinderii OTAN, poziţia oficială a Finlandei în problema asigurării securităţii sale rămâne fermă: asigurarea unui statut de neutralitate prin menţinerea unor forţe armate cu înalt potenţial şi prin participarea efectivă la sistemele regionale şi europene de securitate.

Concepţia suedeză a securităţii.

La baza politicii de securitate a Suediei se află principiul neparticipării la blocuri politico-militare pe timp de pace cu scopul de a rămâne neutră în caz de război. Urmând cu stricteţe acest principiu în decurs de aproape două secole Suedia nu numai că l-a înrădăcinat în conştiinţa naţională, nu numai că a evitat războaiele sângeroase dar şi a contribuit substanţial la promovarea păcii, îndeosebi în Europa de Nord.

După opinia suedeză conceptul de securitate naţională este cu mult mai vast decât conceptul obişnuit de securitate militară iar apărarea ţării reprezintă o concepţie cu mult mai largă decât cea a apărării totale şi prin aceasta politica de securitate a Suediei diferă substanţial de politica de securitate a celorlalte state neutre. În această ţară efortul consacrat apărării şi garantării neutralităţii sale este şi cu mult mai considerabil.

Decisă să-şi asigure securitatea teritorială şi să menţină conceptul neutralităţii în general, Suedia a făcut investiţii importante în apărare. Un exemplu elocvent al acestui fapt este formarea deja în anii cincizeci a unei forţe aeriene de circa 1000 avioane de luptă, ce constituia una din primele forţe aeriene din lume din acea perioadă.

Această atenţie sporită asupra problemelor apărării îşi menţine actualitatea şi în prezent. Cheltuielile militare nici în ultimii ani nu au coborât mai jos de 2,5% din produsul naţional brut şi 8% din bugetul de stat - indicele cel mai important printre statele nord-europene. O altă dovadă reprezintă activitatea energică a industriei militare suedeze cu un renume mondial.

În scopul utilizării efective a tuturor resurselor societăţii pentru organizarea ripostei unui agresor potenţial în Suedia a fost constituită sistema apărării totale, componentul principal al căreia sînt forţele armate. Această apărare, care se bazează, după opinia suedeză, pe eficacitatea forţelor armate, pe spiritul civic al locuitorilor şi pe solidaritatea structurilor economice, este formată din următoarele elemente principale:

- o apărare militară fondată pe mobilizare;
- o apărare civilă (sau mai corect - civilo-economică - un model unic în felul său) având drept scop asigurarea supravieţuirii naţiunii în caz de război şi bazată pe menţinerea potenţialului economic la un nivel necesar pentru acţiuni autonome de lungă durată (un exemplu - stocarea produselor petroliere). Ea regrupează diferite sectoare: energie, transport, producţia agricolă, bancurile, etc.;
- o apărare psihologică, activată numai în timp de criză cu misiunea de a se opune unei propagande duşmane.

Doctrina militară a Suediei prevede menţinerea pe timp de pace a forţelor armate cu un efectiv redus şi posibilitatea desfăşurării rapide ale acestora în cadrul

©Institutul de Politici Publice 2001

mobilizării rezervelor pregătite. Ea tratează de asemenea problemele colaborării dintre toate elementele apărării totale, organizată după principiul teritorial, prevede dotarea trupelor cu categorii şi modele de bază de armament produse de industria militară proprie şi păstrează în vigoare principiul de obligaţiune militară pentru toţi cetăţenii Suediei.

Ca o prioritate statală este definită misiunea de a menţine forţele armate la un nivel suficient pentru a descuraja însăşi iniţierea unei agresiuni potenţiale, iar în caz de război va asigura integritatea teritorială şi suveranitatea statului. Pe timp de pace misiunea principală a Forţelor Armate ale Suediei este apărarea frontierelor de stat şi pregătirea rezervelor.

În caz de război forţele armate includ trupele teritoriale şi trupele de manevră (campanie). Trupele teritoriale sînt destinate pentru asigurarea mobilizării şi desfăşurării trupelor de manevră (campanie), protecţia căilor de comunicare şi apărarea obiectelor şi localităţilor importante. De a respinge agresorul în afara frontierelor ţării este misiunea trupelor de manevră (campanie) care sînt în majoritate unităţi mobile cu capacităţi importante de atac/lovire.

Pe plan uman conceptul de apărare totală se materializează prin mobilizarea a aproximativ 10% din populaţia ţării (800 000 persoane).

Evoluţiile geostrategice din Europa şi, în special, cele din regiunea Mării Baltice au influenţat cardinal asupra politicii de securitate suedeze, care, citând ministrul afacerilor externe al acestei ţări, "nu mai poate fi neutră - după dezmembrarea URSS şi dispariţia Pactului de la Varşovia nu mai are sens o neutralitate între două alianţe"(1994).

În acest context Suedia a aderat la Uniunea Europeană, la Parteneriatul pentru Pace şi participă cu statut de observator la Uniunea Europei Occidentale. Concomitent, ea totuşi se pronunţă pentru a rămâne în afara oricărei alianţe militare păstrând ideea principală a conceptului său de securitate.

Concepţia elveţiană a securităţii.

În 1973 Asambleea Federală a Elveţiei a definit patru obiective ale politicii de securitate: consolidarea păcii, asigurarea integrităţii teritoriale, protejarea populaţiei şi menţinerea independenţei în decizii şi acţiuni.

Simbol al neutralităţii, Elveţia dispune pentru asigurarea securităţii sale de o apărare convenţională şi paramilitară ce implică o activă participare a populaţiei şi o autonomie economică importantă.

Tradiţiile militare elveţiene se bazează pe principiul de difuzie dintre noţiunile "cetăţean" şi "ostaş" şi pretind la afirmaţia că Elveţia nu are armată din motivul că ea însăşi este o "armată-miliţie" sau, după alte opinii, "o armată în concediu", rapid mobilizabilă, cu un număr mic de cadre permanente şi antrenată prin frecvente perioade de instruire.

Sistemul de miliţie se bazează pe articolul 13 al Constituţiei federale din 1874 care determină că Confederaţia nu are dreptul să întreţină trupe permanente.

În prezent însă există aproximativ 3300 cadre militare de carieră şi un mic număr de profesionişti care îşi exercită funcţiile în permanenţă. Cu Ministerul Apărării Federale colaborează aproximativ 15000 de funcţionari civili, dintre care 11000 persoane se ocupă cu întreţinerea tehnicii şi materialelor militare (stocate la 57

©Institutul de Politici Publice 2001

de arsenale şi 8 baze-parcuri), precum şi infrastructurii de instrucţie şi bazelor aeriene. Aproximativ 2000 de specialişti se ocupă cu paza şi întreţinerea fortificaţiilor pe întreg teritoriul ţării. O categorie aparte reprezintă cei 4500 de specialişti de la 6 uzine federale de armament.

Până în 1992, în caz de mobilizare, armata elveţiană era capabilă să adune în rândurile sale în jur la 625 000 oameni instruiţi (după 1995 - 396 000 în Forţele Armate şi 380 000 în apărarea civilă) din 7,1 mln. locuitori. În raport cu teritoriul său Elveţia dispunea după mobilizare de o densitate militară de 15 ostaşi la kilometru pătrat, ce este cu mult superior decât în toate celelalte state ale Europei. Din toate ţările lumii numai Izrailul cu 20 soldaţi la kilometru pătrat dispune de o densitate militară mai mare aflându-se aproape permanent în stare de război. Pentru a mobiliza rezerva sa armatei elveţiene îi sînt suficiente 48 de ore. Rapiditatea este rezultatul sistemului de recrutare teritorială/regională şi a păstrării la domiciliu a echipamentului şi armamentului individual (fiecare elveţian păstrează la domiciliu uniforma, arma şi o cutie sigilată cu 24 de cartuşe).

Armata elveţiană este constituită pentru apărare, nu planifică dar este şi inaptă pentru acţiuni ofensive în afara teritoriului său. Ea se bazează pe un efectiv numeros, relativ bine instruit, înarmat şi profită la maximum de toate avantajele oferite de caracterul dificil al reliefului elveţian.

Aceste puncte esenţiale constituie fundamentul strategiei militare elveţiene, ce se bazează, în contrar cu strategia ţărilor mari, nu pe ameninţarea printr-o ripostă efectivă (nucleară în unele cazuri), ci pe capacitatea de a cauza numai cu armament convenţional pierderi extreme unui agresor potenţial. Conform doctrinei militare, adoptate în 1973, misiunea principală a Forţelor Armate ale Confederaţiei este "de a preveni un război prin voinţa şi capacitatea de a apăra integritatea teritoriului, de a demonstra, că pierderile suportate de un agresor posibil vor fi incompatibile cu avantajele obţinute de către acesta".

În acest scop o atenţie deosebită este acordată dotării forţelor armate cu armament - efort considerabil şi acceptat de naţiune. (Conform datelor din 1996 armata elveţiană dispunea de 742 tancuri (370 Leopard-2), 1342 blindate, 2573 piese de artilerie, 153 avioane de luptă, 111 helicoptere, etc.).

Alt element elocvent al "doctrinei de descurajare" şi efortului militar este densitatea comparativă a forţelor militare la 100 kilometri pătraţi ai teritoriului naţional:

	ELVEŢIA	ITALIA	FRANŢA	AUSTRIA
Efectiv	1513	331	90	59
Blindate	2	0,5	0,4	0,2
Avioane	0,7	0,1	0,1	0,04

În caz de eşec al eforturilor de evitare a războiului şi implicarea Elveţiei în război direct, armata are misiunea de a apăra teritoriul naţional nemijlocit de la frontieră, de a interzice adversarului atingerea obiectivelor sale operative, de a menţine cu orice preţ suveranitatea confederaţiei asupra unei părţi cît mai mari a teritoriului.

©Institutul de Politici Publice 2001

În caz de nereuşită şi ocupare a ţării de către inamic, armata are misiunea de a continua lupta încadrându-se în războiul de partizani (gherilă) pentru a interzice instaurarea dominației inamicului şi pentru a pregăti desfăşurarea acțiunilor de eliberare a teritoriului.

Pe timp de pace armata pune la dispoziția autorităților civile forțe necesare minimalizării consecințelor catastrofelor naturale sau agravării situației interne (numai în caz de atac armat asupra ordinii publice).

În anul 1990 Forțele Armate ale Elveției au primit misiuni suplimentare:

1. Armata contribuie la păstrarea şi menținerea condițiilor generale de supraviețuire (deci are angajamente de securitate şi de salvare în caz de catastrofe), execută protecția şi paza contra actelor de violență.
2. Armata contribuie la promovarea păcii prin participarea la procesul de consolidare a păcii în Europa şi în lume.

În aşa mod, solicitată pentru a participa la operații de menținere a păcii, pentru efectuarea controlului asupra armamentului, responsabilă de protecția conferințelor internaționale, armata elvețiană este un factor important în politica de pace a Elveției.

* * * *

După cum se observă, odată cu considerațiile că probabilitatea unei agresiuni a diminuat substanțial sau practic este nulă, statele neutre europene nu apreciază ca inexistent riscul unui conflict armat susceptibil de a afecta securitatea militară şi deci nu-şi pot permite o reducere considerabilă a eforturilor de consolidare al sistemului de apărare.

Sistemul de apărare al statelor neutre de obicei reprezintă un vast ansamblu de apărare generală, format din structurile diplomatice, armată, apărarea civilă, apărarea economică, apărarea psihologică şi structurile de protecție a statului, care, în mod general, au următoarele sarcini:

■ ***structurile diplomatice*** activează în scopul păstrării independenței, păcii şi determinării din timp a tuturor tentativelor de izolare a țării pe plan internațional;

■ ***armata*** are misiunea de a apăra teritoriul şi populația, participă la lichidarea urmărilor catastrofelor şi prin existența sa se prezintă ca un garant al păcii;

■ ***apărarea civilă*** are ca misiune de a proteja populația şi bazele de importanță vitală de efectele posibile ale unui război sau ale catastrofelor de origine naturală sau tehnică;

■ ***apărarea economică*** are ca scop de a asigura diminuarea vulnerabilităților legate de dependența externă şi organizarea autoaprovizionării economiei, ceia ce va permite acțiuni autonome în caz de conflict de lungă durată;

■ ***apărarea psihologică*** vizează menținerea unui moral înalt al populației în situații de criză şi evitarea panicii;

■ ***structurile de protecție ale statului*** garantează ordinea interioară în fața tentativelor conduse din exterior.

Fiecăruia dintre statele neutre îi este caracteristică o situație, un context istoric aparte şi, deci, o politică de securitate proprie, în care importanța elementelor constitutive (şi a armatei la concret) este diferită. Dar nici unul dintre statele neutre nu-şi poate permite o atitudine neglijentă în problemele securității.

©Institutul de Politici Publice 2001

V. STATELE NEUTRE ŞI OPERAŢIILE EXTERITORIALE.

Statutul neutralităţii nu exclude aplicarea exteritorială a forţelor armate ale unui stat neutru. Nici unul dintre ele nu rămâne pasiv la inervenţiile ONU ce vizează restabilirea păcii în diferite regiuni ale globului. Ţinând cont de statutul special al acestora ultimele au fost deseori solicitate în calitate de arbitri privilegiaţi la conflicte militare iar participarea lor în cadrul intervenţiilor desfăşurate sub egida ONU a obţinut un rol deosebit de important.

Austria este membru al ONU din 1955. În cazul când Consiliul de Securitate al ONU ia decizii ce prevăd sancţiuni cu caracter militar, pentru care el acordă mandat mai multor state-membre, Austria nu califică aceste sancţiuni drept acţiuni de război şi, în consecinţă, statutul neutralităţii nu se consideră a fi afectat prin participarea la ele. Aceste acţiuni sînt considerate ca un gest de solidaritate internaţională şi, respectiv, justificate.

Pe parcursul anilor Austria a participat activ la acţiunile de menţinere a păcii. Numai în 1992, la opt din douăsprezece misiuni ale ONU ea a pus la dispoziţia acesteia 950 militari. Din momentul în care Austriei i s-a acordat statutul de membru al ONU ea a angajat mai mult de 30 000 oameni în cadrul a 15 misiuni militare. La fel de activ Austria se angajează în cadrul ajutorului umanitar acordat în urma catastrofelor şi calamităţilor naturale (o participare activă la lichidarea urmărilor cutremurului de pământ din Armenia, desfăşurarea spitalelor de campanie pentru refugiaţii curzi, etc.).

Finlanda este membru al ONU din 1955 iar **Suedia** - din 1946. În anul 1964, răspunzând la un apel lansat deja în 1952 de către Asambleea Generală şi reafirmat în 1959 de Secretarul general al ONU, guvernele a patru state nordice (Finlanda, Suedia, Norvegia şi Danemarca) au luat decizia de a menţine în permanenţă la dispoziţia ONU a unui anumit număr de unităţi militare, volumul şi natura cărora sînt definite prin texte legislative. Fixate iniţial la 2824 de oameni, efectivele disponibile pentru angajare în cadrul operaţiunilor internaţionale reprezintă actual 8620 oameni. Efectivele maximale fixate prin legislaţie reprezintă până la 2000 pentru Finlanda, 3000 pentru Suedia, 2020 pentru Norvegia şi 1600 pentru Danemarca (fără a fi fixate în legislaţia daneză în ultimul caz).

Gestionarea acestor unităţi, instruirea, echiparea şi detaşarea lor sînt obiectul unei strânse cooperări între cele patru state nordice. Organul suprem al acestei cooperări este Consiliul de Miniştri ai Apărării, care se reuneşte de două ori pe an. Acestui Consiliu îi este subordonat un grup de economişti cu misiunea de a supraveghea şi de a verifica cheltuielile efectuate şi rambursările, la fel şi împuternicit de a examina modalităţile de împărţire a beneficiilor economice care ar putea fi obţinute în urma participării la operaţiile ONU.

Organul executiv ce supraveghează aceste activităţi este "Comitetul nordic comun pentru problemele militare ale Naţiunilor Unite", constituit din autorităţi militare însărcinate de a menţine relaţii cu Naţiunile Unite în fiecare din aceste patru state. Acest comitet asigură faptul că starea de pregătire profesionistă a unităţilor nordice corespunde în permanenţă necesităţilor Naţiunilor Unite. În acest scop el urmăreşte cu atenţie şi examinează evenimentele cu caracter militar ce au loc în diferite regiuni ale globului şi realizează măsuri bazate pe experienţa acumulată în cadrul operaţiilor militare. În cazul declanşării unei noi operaţii Comitetul este

©Institutul de Politici Publice 2001

competent, în caz de necesitate, de a coordona în ansamblul ţărilor-participante unele faze de pregătire, cum ar fi efectuarea transporturilor şi gestionarea problemelor de interes reciproc.

În unele cazuri poate fi constituită o formaţiune mixtă, ce include unităţi militare ale mai multor state. Spre exemplu, "Nordbat 1" (batalionul nordic), desfăşurat în Macedonia, sau "Nordbat 2", angajat în Bosnia, pentru executarea deciziei nr.836 a Consiliului de Securitate. "Nordbat 2", fiind comandat de un general suedez, a inclus un stat-major mixt, o companie de comandă suedeză, trei companii de infanterie mecanizată suedeze, o companie de tancuri daneză, detaşamente medicale şi elicoptere norvegiene, mijloace de transport blindat finlandeze.

Acest comitet coordonează şi unele probleme ce ţin de instruirea profesionistă. Drept urmare fiecare dintre state şi-a asumat angajamentul privind o instruire specifică: Danemarca - a poliţiei militare, Finlanda - a observatorilor, Norvegia - a specialiştilor în domeniul logisticii şi Suedia - transport şi stat-major. Acest sistem bine rodat, până în prezent a satisfăcut toate necesităţile statelor majore nordice.

Din 1948 şi până în 1997 numărul militarilor acestor patru state nordice, care au participat la operaţiile de menţinere a păcii desfăşurate sub egida ONU a depăşit 170 000 de persoane (40 000 danezi, 30 000 finlandezi, 41 000 norvegieni, 62 000 suedezi).

Evoluarea caracterului conflictelor militare din prezent impune pentru Comitetul nordic soluţionarea unei noi probleme ce ţine de agravarea şi majorarea riscurilor suportate de către "soldaţii păcii". Glisarea operaţiilor efectuate în unele regiuni de la "menţinerea păcii" spre o formă mai dură de operaţii de tipul "impunerea sau restabilirea păcii" nu poate să nu îngrijoreze şi deseori să nu descurajeze guvernele ţărilor nordice. Această problemă întră în contradicţie cu concepţia pur-nordică de menţinere a păcii, care se caracterizează prin refuzul la forţă ca mijloc de instaurare a păcii şi în acelaşi timp prin necesitatea de a păstra în orice circumstanţe o atitudine neutră şi imparţială faţă de părţile ostile. În consecinţă, toate ţările nordice cercetează cu profunzime această problemă şi studiază posibilitatea adaptării sistemului său de recrutare şi de instruire noilor necesităţi dorind să-şi menţină poziţia de lider în ceia ce priveşte punerea la dispoziţia ONU a "căştilor albastre".

Irlanda la fel participă activ la operaţiile desfăşurate în cadrul ONU. Începând cu 1958, mai mult de 24 000 ostaşi irlandezi au activat sub drapelul ONU. Numeroşi observatori (Liban în 1958, Noua Guinee în 1962, frontiera indo-pachistaneză în 1965-1966) şi unităţi întregi (1 batalion în Liban în 1978, 5 000 oameni în Congo în 1960-1964, 1 batalion pe Cipru în 1964-1974, un batalion pe peninsula Sinai în 1973-1974) demonstrează voinţa irlandezilor privind menţinerea securităţii mondiale.

Elveţia nu este membru al ONU. În 1986 poporul elveţian a respins prin vot public propunerea guvernului său de a intra în această organizaţie. În 1992, un grup de experţi ce reprezentau toate curentele politice elveţiene şi-a expus părerea, că aderarea la ONU ar fi compatibilă cu statutul de neutralitate permanentă şi afirmase, că nu există contradicţii între concepţia de neutralitate a Elveţiei şi sistema de securitate colectivă a ONU, ambele urmărind scopuri similare - păstrarea integrităţii statale, prevenirea conflictelor armate şi coexistenţa paşnică.

În iunie 1994 poporul elveţian prin referendum refuză de a accepta crearea unui batalion de "Căşti albastre" - propunere înaintată de Consiliul Federal (guvernul elveţian). Acest refuz a fost inspirat de ideea, că crearea acestui batalion va fi o

©Institutul de Politici Publice 2001

aderare deghizată la ONU şi va pune începutul unei abandonări progresive a neutralităţii. Însă este evident faptul că poporul elveţian va fi din nou solicitat să se pronunţe asupra acestor două probleme în viitorul mai mult sau mai puţin apropriat. Concomitent, această situaţie nu împiedică Elveţia să participe, într-o oarecare măsură, la intervenţiile ONU.

După terminarea războiului din Coreea un grup de militari elveţieni (circa 60 de persoane) a participat la lucrările de demarcare între Coreea de Nord şi Coreea de Sud. Acest grup, acţionează până în prezent, deşi este redus substanţial. Guvernul elveţian în mod voluntar participă, la finanţarea trupelor "Căştilor albastre" de pe insula Cipru (UNIFICTP) şi la acţiunile în favoarea păcii din Liban (UNIFIL). Circa douăzeci de observatori ai Naţiunilor Unite în fosta Yugoslavie au fost elveţieni. În 1990 un detaşament elveţian neînarmat de "Berete albastre" a asigurat asistenţa medicală a grupelor de asistenţă ale Naţiunilor Unite în perioada de tranziţie în Namibia (UNTAG). Un alt contingent sanitar în volum de o companie a fost angajat în 1991 în Sahara Occidentală (MINURSO).

* * * * *

În concluzie putem menţiona că statutul neutralităţii nu împiedică nici unul dintre statele neutre să participe, fiecare într-un mod propriu şi în dependenţă de politica sa externă promovată, la intervenţiile desfăşurate sub egida ONU. Nici în unul din aceste cazuri angajările statelor neutre n-au provocat din partea forţelor implicate sau din partea statelor-terţe protestări privind nerespectarea neutralităţii de către acestea. Faptul, că ONU nu determină care sînt statele obligate să participe militar la o intervenţie oarecare ci se bazează pe principiul de voluntariat, are un rol important, lăsând în grija statului neutru problema determinării în ce mod această angajare este compatibilă cu politica sa de neutralitate.

În aşa mod posibilităţile juridice şi/sau legale de intervenţie în exterior pentru ţările neutre sînt foarte reale. Însă nici pentru unul dintre statele sus-menţionate neutralitatea nu este un concept pur juridic. Tradiţia istorică şi spiritul civic au un rol cu mult mai important decât jurisdismul tehnocratic. Înţelegând acest fapt, chiar şi guvernele statelor neutre n-ar putea modifica fără eforturi politica sa externă, ci mai curând exprimă opinii privind "învechirea" sau "egoismului" principiului de neutralitate. Cu atât mai mult aceste state n-ar accepta cedarea libertăţii de manevră în politica externă - posibilitate acordată de către statutul neutralităţii şi care nu este nicidecum un obstacol în promovarea păcii.

Este evident şi faptul, că noţiunea de intervenţie externă se diferenţiază tot mai mult de noţiunea de război în opinia publică, de care depinde orice guvern democratic. Această diferenţiere va permite în viitor de a face acceptabilă şi înţeleasă, în unele cazuri, neutralitatea diferenţiată în cazul când se va vorbi de un război sau de o operaţie internaţională ce vizează garantarea, menţinerea, restabilirea sau impunerea păcii într-o regiune oarecare. Nu poate fi negat faptul, că acest proces, ce implică schimbări radicale în opinia publică, nu poate fi decât de lungă durată.

VI. PERSPECTIVE.

Care sînt opiniile asupra viitorului neutralităţii? În majoritatea lor analiticii sînt siguri, că acest concept nu va dispărea de azi pe mâine ca consecinţă directă a sfârşitului confruntării Est-Vest. Neutralitatea este bine înrădăcinată în conştiinţa politică şi în practica diplomatică a statelor neutre. În aşa ţări ca Austria şi Elveţia,

©Institutul de Politici Publice 2001

liderii politici sînt foarte prudenţi când abordează acest subiect din teama de a pierde imediat sprijinul populaţiei. Mai mult sau mai puţin la fel este şi în alte ţări neutre. Dar ar fi exagerat de a afirma, că ţările neutre sînt imobile în dezvoltarea acestui concept. Trecerea spre un concept de neutralitate mai flexibil ar fi o primă evoluţie posibilă. Toate ţările neutre sînt în prezent angajate în această discuţie, fiind conştiente de necesitatea de a progresa cu prudenţă pentru a nu dezbina în extreme opinia publică.

Printre cinci ţări neutre a Europei de Vest la 1 ianuarie 2001 patru sînt membre ale Uniunii Europene. Şi aici ar fi superficial de a conclude abandonarea apropiată a neutralităţii în baza faptului, că UE este destinată de a deveni în viitor nu numai o formă de statalitate economică ci şi politică cu cel puţin un embrion de politică externă comună. Noile state membre au tendinţa de a valorifica opinia proprie în cadrul elaborării acestei politici comune şi aici este nuanţa cea mai importantă.

Printre aceste ţări, Finlanda şi Suedia au semnat la 9 mai 1994 "Parteneriatul pentru pace" cu OTAN. Contrar UEO, care ar putea deveni într-o zi, OTAN este deja în prezent o alianţă militară care este incompatibilă cu statutul de neutralitate. Şi totuşi nu se poate conclude, că Suedia şi Finlanda au renunţat în aşa mod la politica de neutralitate, căci este o diferenţă esenţială între statutul de membru şi cel de partener. Dar se poate recunoaşte, că aceste două state au făcut un pas important în direcţia renunţării de la neutralitatea permanentă clasică (decât celelalte ţări-neutre) spre o neutralitate mai apropiată dreptului public internaţional şi diferită celei practicate în epoca "războiului rece".

VII. REPUBLICA MOLDOVA ŞI NEUTRALITATEA PERMANENTĂ

La 29 iulie 1994 prin articolul 11 al Constituţiei Republica Moldova şi-a declarat neutralitatea sa permanentă. În lipsa tradiţiilor de statalitate şi, ca urmare, şi ale celor de neutralitate motivul şi scopul principal al acestei declaraţii a fost consolidarea suveranităţii.

Această declaraţie apărea ca o necesitate indispensabilă în procesul de asigurare a unei stabilităţi interne a statului prin retragerea de pe teritoriul său a trupelor unui stat străin, prin dezamorsarea sau neutralizarea forţelor politice de orientare diametral opusă şi calmarea opiniei publice în condiţiile stopării conflictului intern şi unui echilibru relativ.

Consecinţele. Declarând neutralitatea pe timp de pace şi definind-o drept permanentă, Republica Moldova şi-a asumat prin aceasta angajamentul de a corespunde cerinţelor înaintate statelor cu un asemenea statut, de a fi aptă să-şi îndeplinească obligaţiile specifice pentru a putea pretinde la respectarea drepturilor sale.

În acest context nu poate fi uitat faptul, că neutralitatea permanentă este o noţiune mai amplă decât noţiunea clasică de neutralitate, ultima fiind strâns legată de starea de război, iar obligaţiile specifice ale unui stat cu statut de neutralitate permanentă sînt suplimentare celor impuse de statutul clasic de neutralitate.

Reieşind din prevederile dreptului internaţional public, prin proclamarea benevolă a neutralităţii sale permanente, Republica Moldova şi-a asumat următoarele obligaţii suplimentare:

©Institutul de Politici Publice 2001

■ să nu participe la alianţe politice sau militare ori să-şi asume obligaţii care au drept scop pregătirea războiului sau care implică necondiţionat datoria de a veni în ajutorul uneia dintre părţile în conflict;

■ să nu permită folosirea teritoriului său pentru pregătirea şi desfăşurarea acţiunilor agresive contra altor state şi amplasarea unor baze (instalaţii) militare străine, cu excepţia cazurilor prevăzute de acordurile internaţionale, la care Republica Moldova este parte, cu privire la dislocarea forţelor de menţinere a păcii aflate sub egida ONU sau a OSCE;

■ să nu deţină, să nu producă şi să nu experimenteze arme de distrugere în masă precum şi să nu permită dislocarea, depozitarea şi tranzitarea pe teritoriul său a acestor tipuri de arme care aparţin statelor-terţe;

■ să ducă o politică de colaborare paşnică şi să întreţină relaţii de prietenie cu toate ţările.

Ţinând cont de obligaţiile sale specifice, Republica Moldova este liberă să ia orice măsuri considerate necesare pentru protejarea teritoriului său precum şi pentru realizarea politicii sale externe. Însă angajamentele sale asumate pe timp de pace în calitate de stat cu statut de neutralitate permanentă nu pot permite nici o tratare ambiguă de către statele terţe pe timp de război.

Concomitent, promovând o politică externă şi internă corespunzătoare opţiunii strategice şi evitând ambiguităţile posibile în politica de consolidare a neutralităţii, statul nu poate evita problema de garantare a acesteia în caz de război, demonstrând capacitatea (aptitudinea) de a-şi păstra prin apărare armată statutul său.

Respectarea statutului. Exemple elocvente din istoria contemporană demonstrează, că în majoritatea cazurilor o simplă declaraţie unilaterală a statutului de neutralitate permanentă s-a dovedit a fi insuficientă pentru respectarea acestuia. Prin urmare, se impune necesitatea de a întreprinde un complex larg de măsuri pentru recunoaşterea acestui statut, asigurarea credibilităţii şi viabilităţii acestuia precum şi în scopul consolidării lui.

Recunoaşterea. În problema respectării statutului de neutralitate al republicii un rol important aparţine recunoaşterii/garantării acestuia de către comunitatea internaţională sau de către unele state terţe. Acest act, nefiind obligatoriu, în cazul Republicii Moldova ar părea destul de important şi necesar din motivul poziţiei sale geostrategice specifice şi riscurilor de presiune şi destabilizare din regiune. În pofida mai multor declaraţii (în realitate destul de timide şi inconsecvente) ale autorităţilor de la Chişinău privind opţiunea de a menţine şi de a consolida statutul de neutralitate permanentă, acesta n-a fost recunoscut în mod oficial de comunitatea internaţională. Acest fapt reflectă complexitatea problemei şi aprecierea ambiguă a eforturilor întreprinse în acest sens.

Alt motiv este raportul dintre garanţiile externe ale unui statut de neutralitate permanentă şi efortul intern consacrat formării şi consolidării sistemului de apărare. Este evident că situaţia economică a republicii nu permite de a consacra mijloace extrem de importante acestui scop, fapt ce condiţionează importanţa deosebită a garanţiilor externe.

În acelaşi timp acest act apare şi problematic atâta timp, cît:

- nu vor fi încheiate acordurile de bază între Moldova, România şi Ucraina şi nu vor fi delimitate frontierele dintre ele;

©Institutul de Politici Publice 2001

- pe teritoriul republicii va exista o forţă militară a unui stat străin (indiferent de orice motive sau declaraţii privind grija de securitate);
- se va menţine o ambiguitate sau, cu atât mai mult, o stare tensionată în relaţiile interne cu raioanele din stânga Nistrului.

Credibilitatea. În scopul asigurării credibilităţii statutului de neutralitate permanentă pot fi considerate necesare:

- acceptarea şi îndeplinirea cu strictețe a cerinţelor actelor dreptului internaţional cu incidenţă la statutul de neutralitate;
- întreprinderea unor eforturi apreciate adecvat în interior şi exterior în toate domeniile ce ţin de consolidarea acestui statut (politică externă, politică internă, apărare, economie, etc.);
- asigurarea unei credibilităţi a apărării, ce presupune capacităţi de a menţine statutul (cu forţe proprii) în caz de conflict armat în regiune sau în caz de război, de a respinge orice agresiune şi de a curma orice tentativă de violare a acestuia.

Viabilitatea. Garanţia principală a viabilităţii statutului de neutralitate permanentă o reprezintă ireversibilitatea procesului democratic din republică şi statele regiunii, consolidarea lor ca state de drept. Viabilitatea va fi determinată, de asemenea, şi de compararea avantajelor şi pierderilor posibile în urma violării statutului de către statele terţe sau abrogării acestuia de către Republica Moldova.

În acelaşi timp o influenţă extrem de importantă asupra viabilităţii vor avea:

- politica de securitate a statelor vecine (României şi Ucrainei), starea relaţiilor bilaterale dintre aceste state, precum şi starea relaţiilor dintre aceste state şi Republica Moldova;
- starea relaţiilor bilaterale cu Rusia şi atitudinea acesteia în problema respectării statutului;
- formarea în societate a unui spirit civic ataşat valorilor neutralităţii.

Consolidarea statutului. Luând in consideraţie diversitatea definiţiilor şi opiniilor în problemele neutralităţii, tendinţele contradictorii interne şi externe, lipsa unui spirit civic cât de cât determinat şi ambiguităţile prezentului statut, precum şi în scopul consolidării acestuia, ar fi oportună elaborarea unei concepţii politice a neutralităţii Republicii Moldova, care ar defini:

- poziţia statului privind principiul neutralităţii în general şi celei permanente în special;
- principiile şi direcţiile prioritare ale politicii externe privind consolidarea, afirmarea şi, eventual, recunoaşterea neutralităţii permanente a Republicii Moldova pe plan internaţional;
- poziţia privind relaţiile Republicii Moldova cu statele vecine şi politica externă ale acestora;
- misiunile de bază ale fiecăreia dintre părţile componente ale sistemului de apărare în domeniul consolidării acestui statut;
- principiile promovării politicii militare în domeniul securităţii, construcţiei Forţelor Armate, relaţiilor (colaborării) militare cu statele terţe, organizaţiile internaţionale, etc.

În calitate de factori favorabili pentru consolidarea statutului de neutralitate permanentă pot fi consideraţi:

©Institutul de Politici Publice 2001

- stabilitatea relativă a situaţiei politico-militare din regiune şi de pe continentul european;
- susţinerea din partea statelor cu tradiţii democratice, din partea organismelor internaţionale de securitate a eforturilor republicii în procesul de consolidare a suveranităţii;
- tendinţele de consolidare a proceselor şi forţelor democratice în ţările vecine;
- tendinţele de redresare a economiei naţionale.

Ca factori negativi pentru consolidarea statutului de neutralitate permanentă pot fi determinaţi:

- situaţia suspendată a acordului de retragere a formaţiunilor militare ale Federaţiei Ruse, aflate temporar pe teritoriul Republicii Moldova;
- politica de presiune a Federaţiei Ruse şi tendinţele importante de susţinere a acesteia în raioanele de est ale republicii;
- lipsa unei susţineri substanţiale din partea statelor vecine în problema recunoaşterii sau garantării statutului;
- riscul pretenţiilor teritoriale în regiune;
- dependenţa economică externă practic totală în resurse energetice şi piaţa de desfacere;
- lipsa unui potenţial militar cât de cât important;
- criza valorilor societăţii, un spirit civic neformat şi nedeterminat în problema neutralităţii, vulnerabil în caz de necesitate de a suferi lipsuri pentru consolidarea acesteia;
- "războiul informaţional", prioritatea în volum şi calitate a mijloacelor şi informaţiei mass-media de orientare pro-moscovită.

Bibliografie:

Monografii:

MURARU Ioan, Drept Constituţional şi Instituţii Politice, "Actami" Bucureşti 1997
POPESCU Dumitra, NASTASE Adrian, COMON Florian, Drept Internaţional Public, "Şansa". Bucureşti, 1997
BONJOUR Edgar, La neutralite suisse, A la Baconniere, Neuchatel,1979
CARTON Alain, Les neutres, la neutralite et l'Europe. Fondation pour les Etudes de Defense Nationale, Paris, 1997
ERMACORA Felix, 20 Jahre Osterreichische Neutralitet. Alfred Metzner Verlag, Frankfurt am Main, 1975
PHILIPS-SLAVKOFF Elisabeth, Europeische Sicherheitspolitik. Signum, Wien, 1998
REUTER Paul et GROS Andre, Traites et Documents diplomatiques. Presses Universitaires de France, 1960
ROUSSEAU Charles, Le droit des conflits armes. Editions A. Pedone, 1983
SMOTKINE Henrie, La Finlande, Presses Universitaires de France, 1996
WIENER F., Die Armeen der neutralen und blockfreien Staaten Europas, Fremde Heere, 1996

Articole:

©Institutul de Politici Publice 2001

GRIGURCU Gheorghe, Imposibila neutralitate. "Institutul European", Iaşi 1998
COJOCARU Gheorghe, Politica externă a Republicii Moldova. "Civitas" Chişinău 1999
NEDELCIUC Vasile, Neutralitatea incertă. Impactele ei asupra securităţii Republicii Moldova. Arena Politicii Nr. 14 octombrie 1997
NEGRU Nicolae, Neutralitatea trebuie să fie neutră.
BOCEV Pierre, L'armee finlandaise s'interroge, Figaro, 17 octombrie 1994
BOUCHET Benoit, Neutralite et Defense de l'Europe, Defense Nationale nr 5, 1999
CREŢU Vasile, Neutralitatea în dreptul conflictelor armate. Gîndirea militară românească. nr 2,3 1995
ЕМЕЛЬЯНОВ В. Гражданская оборона Швеции. Зарубежное военное обозрение. 6,1993
LEIMBACHER U., La Suisse face aux defis de la nouvelle Europe, Defense Nationale nr 5, 1992
LE PEILLET Pierre, La preparation aux operations de l'ONU dans les pays nordiques, Defense Nationale nr 1, 1994
МАРКОВ И. Вооруженные силы Финляндии. Зарубежное военнîе обозрение. 3,4,5,1992
МАРКОВ И. Вооруженные силы Швеции. Зарубежное военное обозрение. 4,1993
MOUSSON-LESTANG J.-P., Neutralite et securite: la Suede a la croisee des chemins, Defense Nationale nr 11, 1998
TORRELLI Maurice, La neutralite en question. Revue Generale de Droit International Public. nr 96, 1999
UGGLAS Af, Mme la baronne, ministre des affaires etrangeres de Suede. Revue de l'OTAN nr 2, 1994

©Institutul de Politici Publice 2001